

KAREL OZVALD

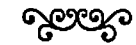
*Al naše ljudstvo nekdanj ni oltarjev
Minerve in Apolona imelo;
od grških, od latinskih so pisarjev
dobili učenost v deželo.*

Prešeren

ZGODOVINA
PEDAGOŠKE KULTURE
V ANTIČNI DOBI

*Ali kako je človeški duh
rasel iz početka in rase
– še sedaj*

LJUBLJANA, 2002

Karel Ozvald
ZGODOVINA PEDAGOŠKE KULTURE
V ANTIČNI DOBI

Spremnno besedo napisal in uredil:

dr. Zvonko Perat

Priprava in oprema:

ONZ Jutro

Izdala in založila:

Založništvo Jutro, Jutro d.o.o., Ljubljana

ter

Založba Branko d.o.o, Nova Gorica

Za založbo:

Stane Kodrič

Pokrovitelj izdaje:

RAČUNALNIŠTVO

CELOSTNE POSLOVNE INFORMACIJSKE REŠITVE

SAOP računalništvo d.o.o., Cesta Goriške fronte 46, 5290 Šempeter pri Gorici

WWW.SAOP.SI

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

37.013(091)

OZVALD, Karel

Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi : ali kako je
človeški duh rasel iz početka in rase še sedaj / Karel Ozvald :
[napisal spremlno besedo Zvonko Perat] - Ljubljana : Jutro ;
Nova Gorica : Branko , 2002. - (Prosvetna knjižnica)

ISBN 961-6433-15-6 (Jutro)

119920128

PREDGOVOR.	9
ZGODOVINA PEDAGOŠKE KULTURE - KAJ JI JE PREDMET, KAKO SE PIŠE, ČEMU BODI?	11
»PLAMEN IZ DAVNINE ŠVIGA«.	15
I. GRŠKA SMER STAROVEKE VZGOJE IN OBRAZBE	
1. Rodovna (gentilna) doba.	19
<i>Glavni znaki.</i>	19
<i>Življenje in vzgajanje v »homerski« dobi</i>	22
<i>Odkod aristokratski vteok grške pedagogike?</i>	26
<i>Kulturno življenje grškega kmeta okoli l. 700 pred Kr.</i>	29
2. Stanovska doba.	34
<i>»Polis« in njen vzgojevalni pravec.</i>	34
<i>Oblikovanje špartanskega človeka.</i>	37
<i>Rojstvo in rast atenske demokratije.</i>	42
<i>Kulturni obraz Periklejeve dobe.</i>	46
<i>Razlika med špartansko in pa atensko vzgojo.</i>	50
<i>Antični pa sedanji »državljan«.</i>	51
<i>Javno vzgajanje mladih Atencev v »stanovski« dobi.</i>	54
<i>Ali duh osebne svobode in medsebojnega zaupanja - ali pa vojaško načelo moči in uboganja na ukaz?</i>	57
3. Pedagoška teorija.	59
<i>Pričetki pedagoške teorije.</i>	59
<i>Pedagoško delo sofistov.</i>	63
Sokrates	72
<i>Sokratova didaktika.</i>	79
Plato.	81
1. <i>Smoter obrazbenega prizadevanja.</i>	82
2. <i>Obrazljivost.</i>	87

3. Organizacija vzgoje in obrazbe.	91
4. Javna vzgojevališča in obrazovališča. I	93
5. Od česa zavisi vzgojnikov pa obraznikov uspeh?	98
6. »Ideje«.	100
7. Prebujenje duš – osrednji problem vse vzgoje.	101
»Idealist« Plato.	103
Aristoteles.	106
Aristoteles – vzgojnik	107
Aristotelova teorija o obrazbi.	111
Demostenes.	115
4. Šola	118
Gibalne sile v grškem šolstvu.	118
Postanek in razvoj šole.	121
1. Grški državljani.	121
2. Kozmopolit (svetovljansko naravnani intelektualci).	123
»Osnovna ali za temelj službeča obrazba.	125
Poklicna (strokovna) obrazba.	129
Helenistična ali doba grške »civilizacije«.	132
Učena obrazba.	134

II. RIMSKA SMER

Rodovna (gentilna) ali doba rimskih kraljev.	136
Stanovska ali doba rimske republike.	137
Rimljan pa njegovo bitje in življenje v stanovski dobi.	137
Vzgoja in uk v prvi dobi rimske republike.	140
Na prevalu v »razredni ustroj rimske družbe.	144
Pedagoška teorija v republikanski dobi.	146
Marcus Portius Cato Maior (234–149).	146
Marcus Terentius Varro (116–27).	147
Marcus Tullius Cicero (106–43)	147
Pomočniki domače vzgoje v stanovski dobi.	148
Pedagoško-kulturna politika rimskih cesarjev.	150
Česa in kako se je učil mladi Rimljan?	152
Pedagoški in v pedagoški pravec usmerjeni pisci.	153

III. KRŠČANSKI PRAVEC VZGOJE IN OBRAZBE.

Od Apolona in Dioniza do krščanskega Boga.	157
Krščanstvo – zarodek novemu obrazovalnemu sistemu. ...	159
Kristus – vzgojnik človeka in človeštva.	162
Kaj je učila Cerkev?	166
V kaki obliki je Cerkev (vzgajajoč in obrazujoč) učila?	167

DODATEK

Homerjev »svet.«	173
Ahilov ščit (Homer: Iliada.)	173
Fojniks in Ahiles. (Homer: Iliada.)	179
Bogovi zborujejo. (Homer: Odiseja.)	180
Navzika. (Homer: Odiseja.)	182
Hvalnica delu. (Hesiod: Dela in dnevi.)	183
Tyrtaijeve elegije.	184
Eunomia. (Tyrtaios.)	186
Kralj Oidipus. (Sofokles.)	186
O človeku in njegovi moči. (Sofokles: Antigona.)	187
Smisel in potreba zakonodaje. (Plato: Zakoni.)	188
»Jamska prisposodba«. Iz Platonovega dialoga »Politeia«.	190
Sokratova smrt (Plato: Phaidon.)	193
Država. (Aristoteles.)	197
Pravičnost. (Aristoteles: Nikomahova etika.)	198
Visokomiselnik. (Aristoteles.)	199
»Oikonomikós«. (Ksenofon.)	203
Blaginja države vrhovni zakon.	
(A. Sovrè, Po grških in rimskih virih).	204
Izreki. (M. Portius Cato, starejši.)	208
Kakšen bodi državnik. (Cicero: O dolžnostih.)	209
Scipionove sanje. (Cicero: Država.)	210
Nekdaj so bili zlati časi. (Ovid: Metamorfoze.)	211

Čas je več ko zlato. (Seneka.)	213
Otrok v domači vzreji. (Kvintilijan.)	214
Ali je dobro poučevati po več predmetov obenem? (Kvintilijan.)	216
Vzgojna navodila učitelju. (Kvintilijan.)	218
Učencem v album. (Kvintilijan.)	221
Korist glasbe. (Kvintilijan.)	221
Zdrav duh v zdravem telesu. (Juvenal.)	222
Spoštljivost do otrok. (Juvenal.)	223
O vzgoji otrok. (Plutarh.)	224
Literatura	225
SPREMNA BESEDA	228
DR. KAREL OZVALD	238

PREDGOVOR.

Pričujoča »Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi« je zasnovana tako, da ima za neločljiv del svoj »Dostavek«. Reči hočem, da je to, kar prinaša »Dostavek«, v najtesnejši, organski ali živi zvezi z miselno vsebino prvega dela te knjige.

V prvem delu spisa bi naj, kdor ga bere, spoznal, da je res tako, kakor je dejal Eduard *Spranger*, češ: zgodovina pedagoške kulture kakega naroda je v jedru – zgodovina *gospodarskih teženj, političnih vzorov* in bojov in pa *verskega mišljenja* svoje dobe. Vse troje! Se pravi, da se sleherno kaj globlje *kulturno vprašanje* naroda izkaže, ako mu gremo do dna, kot – *pedagoško vprašanje*, to je, da terja odgovor po kakih poteh moramo voditi človeka, posameznika in skupine, kako ga »vzgajati« in »obrazovati«, oz. pre-vzgojiti in pre-obraziti, če nam je do tega, da se dosežejo ti in ti kaj prida cilji. Le v tem smislu umevajoč besede »historia – magistra vitae« (zgodovina je učiteljica o življenju), pridemo na pr. do pravih korenin raznovrstnim »krizam« v življenju narodov, nekdanjim in tudi – sedanjim.

Kako da eno izmed trojega (gospodarske težnje, politični vzori in boji, versko mišljenje) podaja roko drugemu na terišču vzgajanja in obrazovanja, o tem *razmišlja* prvi del knjige »Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi«. A v »Dostavku« bi naj pred vsem drugim postal očiten konkretni ali *dejanski način*, kako je ta in oni *vzgojnik* pa *obraznik*, oz. veleum vršil oblikovanje antičnega človeka.

Miselni stržen »Dostavku« je torej v tem, da, koder le mogoče, ob danih dejstvih postavi pred bralca »za pokaz« nekoliko tistih »zakladov duha«, ob katerih sta Grk in Rimljan rasla duševno in telesno. Poslovenil in obrazložil pa jih je največ naš veliki mentor ali vodnik po širnih in na moč pisanih poljanah antičnega bitja in žitja – Anton Sovrè. Bodi za svoje nikar ne lahko delo zahvaljen iz polne duše!

Ljubljana »v letih strahote«*.

K. Ozvald

* Medvojni čas 1941–1945 (op. ur.)

Zgodovina pedagoške kulture – kaj ji je predmet, kako se piše, čemu bodi?

Od »vzgoje«, ki je miselni stržen »pedagoške kulture«, zahtevamo, da mladi rod pripravljaj za življenje. Ker pa ima sleherna človeška generacija druge potrebe in druge težnje, zato se vsaj vnanja podoba vzgojnemu dejanju in nehanju izpreminja od rodu do rodu. A kdor bi hotel točno vedeti, kaj pomeni vzgojno prizadevanje v *celotni kulturi naroda*, ni zanj druge možnosti, nego da za pojasnilo vpraša – *zgodovino*. Kajti »vzgojniškim« pa »učeniškim« ukrepom je vedno in povsod vtisnjen prav svojevrsten pečat: iz njihove *sedanjosti* diha hkrati vsa njihova *preteklost* (Spranger).

Zgodovina je obilica tega, kar je nastalo in bilo *pomembnega*, ter odgovor na vprašanje, *kako* je to pa ono kdaj bilo in *zakaj* je nastalo. V jedru je torej vsaka »zgodovina«, tudi zgodovina »pedagoške kulture«, nekakšen odnos človeka do tega, kar se je res zgodilo v preteklosti, bližnji ali daljni. Zato pa *Cicero* od zgodovine zahteva, naj nič ne govori, kar ni res, in nič ne zamolči, kar je res. (Ne quid falsi audeat, ne quid veri non audeat dicere historia!)

Samo da so tisti, ki jim je kaj mar zgodovine, prav različno, vse po svojih *ciljih* in *poteh* usmerjeni do tega, kar »nekdanjih časov zgodba hrani« (Prešeren): raziskovalec zgodovine na pr. drugače kakor zgodopisec ali učitelj zgodovine ali tisti, ki radi bero zgodovinske knjige ali pa poslušajo »storije«, itd.

Raziskovalec (na pr. Franc *Kos*, »Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku«) pred vsem drugim ugotavlja, »sine ira et studio« (brez sovraštva in simpatij), to je objektivno ugotavlja ali bi vsaj moral tako ugotavljati ob danih »virih«, *kdaj* se je to in to zgodilo, kako je prav za prav bilo, *zakaj* je nastalo. A »zgodovina« potem take ugotovitve čuva ter brani, da ne bi vsaj tisto, kar se je dogodilo pomembnejšega, poznejšim rodovom zopet padlo v pozabo.

Izrazit primer »raziskovalca« na torišču »*historične pedagogike*«, ki je zelo mlada brst na drevesu evropske kulture ter skuša razvoj pedagoških idej in *pedagoških naprav* (institucij) pojasniti z razvojem *občne kulture*, je Ernst *Krieck* s svojim delom »Bildungssysteme

der Kulturvölker« (1927). Pri nas utegne soditi semkaj *Ozvaldova* »Kulturna pedagogika« (1927). Spoštovanja vreden standard work so »Monumenta (viri) Germaniae paedagogica«.

A *zgodopisec* ali historiograf (Milko *Kos*, »Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije«, J. *Gruden* in J. *Mal*, »Zgodovina slovenskega naroda«, A. *Sovrè*, »Stari Grki«) si prizadeva, da bi iz posamičnih dejstev, ki so jih dognali raziskovalci (historiki), ustvaril »sintezo«, *celotno* in pa *enotno podobo* te ali one dobe, tega ali onega pokreta itd. O takih sintezah vemo, da so rade subjektivno pobarvane – vse po osebnosti (»personalnem tipu«) in po svetovnem pa življenjskem naziranju avtorjevem.

Zgodovina *pedagoške kulture*, ki nam prikazuje, kako je utripala pedagoška vest raznih dob in narodov, se plastično podaja na pr. v treh snopičih, ki jih je objavil Richard *Müller-Freienfels* pod naslovom »Bildungs- und Erziehungsgeschichte«. Semkaj gre tudi recimo Josip *Brinar*, ki je napisal knjigo »Anton Martin Slomšek kot pedagog« (1901). Pa še drugi.

Kdor si kaj resneje daja opravka z zgodovinskim razvojem človeške kulture (na pr. Švicar Jakob *Burckhardt*, »Weltgeschichtliche Betrachtungen«), ne more zlepa mimo tega, kar se imenuje *filozofija zgodovine*, kakor je tega otroka krstil *Voltaire*. Kar sama se ti namreč čestokrat ponujajo vprašanja: Kaj je smisel zgodovinskemu dogajanju? Ali to dogajanje ustreza nekim trdnim, »večnim« *zakonom*? Ali ga vodi višja *previdnost*? So li causa movens kulturnemu življenju *gospodarske* okoliščine ali velike *ideje*? Je li živec vsega napredka *posameznik* ali *množica* (kolektiv)? itd. Tipičen zgled kulturnega zgodovinarja, ki rešuje probleme, kakor jih stavi filozofija zgodovine na pr. na sedanji prelomnici, je Oswald *Spengler* z znanim delom »Untergang des Abendlandes«.

Tudi kaj globlje podzidana zgodovina *pedagoške kulture* pogosto hoče, da povprašamo i *filozofijo zgodovine*, kadar iščemo pojasnila temu ali onemu pojavu. Tako gleda historično pedagogiko na pr. Paul *Barth* v knjigi »Die Geschichte der Erziehung in soziologischer und geistesgeschichtlicher Beleuchtung«. In filozof Wilhelm *Dilthey*, ki se je mnogo ukvarjal s pedagoškimi problemi, je kar dejal: »Cvet

in cilj resnični filozofiji je *pedagogika* v najširšem pomenu besede – znanost o oblikovanju človeka«. A v kaki obliki je na pr. starodavni Grk iskal svojo duhovno podobo, kaj ga je gnalo, pospeševalo, oviralo na poteh »življenju naproti« v tistem presvojevrstnem prizadevanju, »da bi (kot posameznik in tudi kot človeški kolektiv) vsepovsod tekmoval z drugimi ter druge nadkrilil«¹, sila zanimivo razglablja veliki poznavalec antičnega življenja Werner *Jaeger* v obširnem delu (I/II) »Paideia. Die Formung des griechischen Menschen«. Iz *Jaegerjeve* knjige poklicani bralec zlasti razbere, da je tudi filozofija *grške* zgodovine (glede na pedagoško kulturo) v glavnem to, kar *Goethe* trdi o vsej zgodovini človeštva – boj vere z nevero.

Kajpa najbrž nikjer in nikoli ni tako, da bi ta ali oni »zgodovinar« bil samo specializiran raziskovalec ali zgodopisec ali filozof; najčešče marveč na historičnem torišču srečavamo vselej – *personalno unijo*. Se pravi, da je mojster zgodopisec, tudi v zgodovini pedagoške kulture pač hkrati raziskovalec in zgodovinski filozof.

Učitelj zgodovine pa bi moral poleg poznavanja zgodovinskih dejstev še dobro znati i to, *kakšno nalogo ima »zgodovina« v šoli*. Te šolske ure bi naj mladini pomagale do *zgodovinske obrazbe*: dečko in deklič, mladenič in mladenka se naj ob tem predmetu pred vsem drugim naučita – *zgodovinsko misliti*, to je, si pretekle dogodke pravilno predstavljati, jih prav razumevati in ocenjevati. Še posebej pa bi se mladi rod naj navadil to ali ono posamično dejstvo (na pr. Luthrov nastop) gledati v velikih zvezah na vse strani: da je vsak dogodek, ki zgodovina poroča o njem, sicer »individualno«, enkratno, toda ne osamljeno ali izolirano dejstvo. Kajti sleherni dogodek je hkrati učinek česa drugega (Luthra bi ne bilo brez *Wicliffa*) in lahko tudi vzrok drugim učinkom (Luthru je sledil *Trubar*). Ni pa nemara naloga šole, da bi z zgodovinskim ukom vzgajala bodoče historike, ljudi torej, ki ali raziskujejo ali pa pišejo zgodovino. Šola marveč v zgodovinskih urah vzgajaj – »človeka«, ki zgodovino dela ali jo vsaj pomaga delati (s tem, da se udejstvuje po različnih toriščih »kulture«).

In podobno i zgodovina *pedagoške kulture* nima te naloge, da bi skrbela »historični pedagogiki« za naraščaj ter ji oblikovala

¹ Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων
(= Aien aristeúein kai hypeirochon émmenai állon)

raziskovalce in zgodopisce. Iz študija historične pedagogike bi marveč naj posebno učitelj in učiteljica črpala čim več *oživljajočih* pa *usmerjajočih* moči za svoje učiteljsko delovanje.

Zgodovinski uk bi torej učencu in učenki naj bil *izvor živih sil* za njuno bodoče delo (v gospodarstvu, politiki, znanosti itd.). Glede na to slišimo včasih takole argumentacijo: kdor bi hotel *sedanjost* politično ali gospodarsko ali socialno ali pedagoško *oblikovati*, oz. *pre-oblikovati* – mora to sedanjost točno *poznati*; kaj takega pa da ni mogoče, ako ne poznaš preteklosti, češ, sedanjost se je razvila iz preteklosti, v sedanjosti se preteklost kar nadaljuje. Toda ta sklep *ne drži*. Vzemimo na pr. politično delovanje! Za stari vek prenazorno uče Rimljani, za novejšega pa Angleži, da v politiki *ne* odločuje *zgodovinsko* znanje, temveč – živa tradicija in poznavanje danih (sedanjih!) okoliščin.

Theodor Litt je v knjigi »Geschichte und Leben« jasno pokazal, kako naivno in neosnovano je tisto razširjeno mnenje, da bi se sedanjost naj razumevala iz preteklosti. Resnica je prav nasprotna: *preteklost se da razumeti samo iz doživljanja sedanjosti* – in še celo iz doživljanja *bodočnosti*, ki stopa pred nas v naših željah in v našem pričakovanju. Besede »historia magistra vitae« nikar ne trdijo, da bi zgodovina življenju služila za *učiteljico*, se pravi živim ljudem za njihovo dejanje in nehanje; zgodovina je marveč – *učiteljica o življenju*. Državniku na pr., ki bi rad s tem ali onim ukrepom tako in tako oblikoval bodočnost naroda in države, je treba preteklost le toliko videti (in se učiti od nje), kolikor vobče še ni »mrtva« preteklost, ampak vedno še bolj ali manj vidno učinkuje v sedanjost – ter je prav za prav sedanjost. In preteklost v tem, najširšem smislu moraš poznati, ako ti je do tega, da bi tako ali tako učinkoval na bodočnost. Kajti *prave preteklosti*, kakor si jo skuša zgodovinar predočiti v duhu, *nam za oblikovanje bodočnosti* sploh *ni treba poznati*. Dalo bi se celo vprašati, ali je vsaj važnejšemu dejanju v prid, da poznaš zgodovino (ki se ne ponavlja!). Izkustvo namreč uči, da tisto dejanje, ki ni nastalo tako, da se čim bolj zbrano ves predajaš sedanjosti pa njenim nalogam, ne obeta kdo vé kaj sreče.

»Plamen iz davnine šviga«.

*V sedanjosti je obsesena vsa preteklost.
Ta resnica ne velja o nobenem območju
v toliki meri kakor o vzgoji.*

E. Spranger.

Otroka in mladostnika pa tudi odrasle ljudi (kmeta, državljana, človeka) »vzgajati« v širjem in »obrazovati« v ožjem pomenu se največ pravi: skrbeti za nepretrgani razvoj ali kontinuiteto in za nadaljnjo organsko rast *življenja* v gospodarstvu in tehniki, znanosti, socialnem sožitju, politiki, bogovernosti naroda itd. Zato pa je vzgoja in obrazba z vsem svojim prizadevanjem bistven, »integralen« del *občne kulture* naroda, v kateri je vse v zvezi z vsem. Kulturnega življenja si ni mogoče misliti brez najvestnejše skrbi za mladi naraščaj po vseh toriščih, kar se pač pravi, da ne brez – *pedagoškega votka*.

Doslej ideja vzgoje še ni nobenega naroda toliko ravnala v vsem kulturnem razvoju kakor *antične Grke*. Prepričujoče je to pokazal Werner *Jaeger* v I. delu svojega pravkar omenjenega spisa »Paideia. Die Formung des griechischen Menschen«. In tako se ne smemo čuditi, če zgodovina pedagoške kulture poroča, da ima starogrška kultura za narode na *evropskem zahodu* nekaj »prometejskega« v sebi.

O Prometeju pripoveduje bajka, da je bil titanskega rodu in da je bogovom ukradel ogenj, ga prinesel ljudem na zemljo ter jim tako omogočil višjo kulturo. Prometeju nalik pa so tvorci grške kulture: veliki pesniki, filozofi, umetniki, zakonodajalci, ki so se povsem čutili »učenike in vzgojnik« svojega naroda ter zanesli v svet plamenico, katere neobičajni žar je preobrazil Evropo. In vseskozi nova, originalna je bila pač misel, da je kultura – »paideia«, se pravi svojevrsten proces, v katerem *se ustvarja* človek.

Grška vzgoja se je na moč, kar načelno razlikovala od sedanje naše. Saj ji ni bilo do tega kot nam, da bi otrok prej ali slej postal čim porabnejši član človeške družbe bodisi v poklicu ali kako drugače; le to ji je marveč bilo v mislih, da bi iz mladega bitja kar

najčisteje izoblikovala – *človeka*, ki bodi, kakor je dejal Nietzsche, »pravokoten« po telesu in po duši.

Iz »človeka« kot se rodi narediti *človeka*, sposobnega za sožitje z drugimi. »Česa neki bi se mogla država bolj želeli, nego da se vrednost mož in žena kar najbolj dvigne?« Tako vprašuje Plato v glavni knjigi grške modrosti, ki nosi častitljivo ime Država (»Politeia«). Saj je človek pač najdragocenejša dobrina države.

»Čista« (ne poklicna, ne državljanska, ne vsakdanjim potrebam ustrezajoča), *občečloveška* vzgoja torej, »cultura animi« je osrednja poteza *starogrške* miselnosti. Označuje jo poseben, lahko bi mu rekli »vzgojniški gon« ter teži za tem, da bi človek dobil svojo podobo, da se izoblikuje po telesu in po duši tako, kakor zahtevajo njune zakonitosti. Rimljani so to prizadevanje imenovali »humanitas« (človeškost). In tako je »humanizem« v starogrškem pomenu besede – *pot do človeka*.

Zgodovina *starogrške pedagoške* kulture bi naj pred vsem drugim pokazala tiste miselne sokove, ki prihajajo iz njenih časov in se še *današnji dan*, čeprav morda bolj ali manj razredčeni, pretakajo po žilah zahodnoevropskega in posebej še našega pedagoškega prizadevanja.

*Kajti naše ljudstvo nekda ni oltarjev
Minerve in Apolona imelo,
od grških, od latinskih smo pisarjev
dobili učenost v deželo.*

(Prešeren, *Nova pisarija*).

Najstarejši izmed idejnih sokov so grškemu geniju privreli iz duše malone že *pred dvema tisočletjema in pol*, tam v razdobju med perzijskimi vojnami in pa peloponeško. To razdobje obsega 50 let (480–430) ter je dobilo ime »pentaēti« (petdesetletje). To je tista »zlata« doba, ko Atene pod vodstvom velikega državnika *Perikleja* dosežejo vrhunec kulturnega sijaja na vse strani. Saj vemo, da je takrat bujno cvetela grška trgovina, obrt, likovna in literarna umetnost

ter prav tako tudi znanost. Kulturna zakladnica se je na veliko polnila z mojstrovinami in pridobitvami, ki imajo trajno ali »klasično« vrednost (Akropolis, Fidijevi kipi, Sofoklejeve tragedije, obrazovanje mladega *rodu po sofistih*). *Takratne Atene pa si tudi* politično pribore izredno stopnjo moči in ugleda ter postanejo, kar naglašata znameniti zgodovinar Thukydides – »obrazovališče za vso Grčijo« (paideusis tes Helládos)¹. Grk biti takrat ni pomenilo, da si grškega pokolenja, ampak – da imaš grško kulturo, v nasprotju z »barbari«.

In odslej, izza *Periklejevih* časov »neprekinjena drži veriga« skozi 500 let grškega bitja in žitja vse do tjakaj, ko pod konec »helenistične« dobe (za vlade cesarja Avgusta) grška pedagoška kultura preide k Rimljanom ter »premagana Grčija premaga divjega zmagalca« (Horacij). Iz rimljanskih rok pa jo na prevalu iz starega v srednji vek in dalje vedno bolj sprejema, »recipira« *evropski zahod*. Zato pa se nam v *današnji* pedagoški provinciji marsikaj zgodovinsko pojasni, če izvemo, da »plamen iz davnine šviga« ter da je to ali ono vzkliklo že na tej ali oni stopnji starogrške kulture (izrazi: paideia, sholé, gimnazija, palestra, akademija itd.).

A *periklejski razcvet* te kulture 500 let pred Kr. ni bil nemara samosvoja, nekako »avtohtonska«, se pravi kar iz zemlje svojega časa zrasla brst, ampak je, podobno drugim »dobam«, o katerih poroča kulturna zgodovina, organski plod – *večstoletnega razvoja*. In tako se povsem naravno ponuja vprašanje, kakšna pa je neki bila podoba pedagoške kulture na *prejšnjih* stopnjah, posebej na skrajnem koncu, ki je še dosegljiv zgodovinskim očem.

¹ J. Burckhardt, Weltgeschichtliche Betrachtungen. Str. 123.

I. GRŠKA SMER STAROVEKE VZGOJE IN OBRAZBE

1. Rodovna (gentilna) doba.

Glavni znaki.

To je prvotni razvoj kakega naroda vse dotlej, ko se razcveteta obrt in trgovina, ko nastane meščanstvo ter dobi znanost vpliv na vzgojo in uk. »Rodovna doba« je v življenju narodov največkrat zelo dolga in pa nemirna. *Ljudstvo* se na tej stopnji razvoja ukvarja s *poljedelstvom* in *živinorejo*, a glavni popravek odločujočega sloja, se pravi *plemstva* je – *vojna* in *politično vodstvo*. Zato pa se to obdobje rado imenuje »junaška« ali »epska« stopnja v bitju in žitju narodov. Z ozirom na poznejše oblike v ustroju človeškega sožitja mu še pravimo »arhajska« (starinska), a glede na očetovo oblast v tedanji rodbini »patriarhalna« (očinska) doba.

Temeljna edinica temu socialnemu liku je neke vrste združna rodbina, nekakšno prirodno sožitje večjega ali manjšega števila moških in žensk. Kadar taka združitev priznava skupnega glavarja (starosto) ter skupno časti istega praočeta, se imenuje rod (Sippe, gens, γενος).

Več rodov skupaj je »pleme«, več plemen pa »ljudstvo«. Samo da je enotnost ljudstva in plemena mnogo rahlejša nego enotnost rodu. Zanimivo je, da se je *poedinec bolj* čutil člana *rodu* kakor pa člana (monogamske) rodbine – podobno našemu »fantu od fare«! In ko Savel (v sv. pismu stare zaveze) izve, da je bil izvoljen za kralja, vzame to tako, da z izvolitvijo ni počaščena njegova rodbina, temveč – njegov rod. Zato pa se začudi in vzklikne: »Kaj nisem jaz Benjaminec, iz najmlajšega rodu v Izraelu?« (Barth)¹

Rodovna ali patriarhalna doba ima *pri vseh narodih isto lice*. Ta razvojni stadij (stopnja) so na isti način prehodili Izraelci, Grki, Rimljani, Nemci, Angleži, Francozi – in prav tako tudi Slovani (le berite »junaško« narodno pesem, posebej ciklus »Kosovo«!).

¹ P. Barth, Die Geschichte der Erziehung in soziologischer und geisteswissenschaftlicher Beleuchtung. Str. 15-16.

»imenitno delo« in čegar beseda izraža odbrano mišljavo – *če si sposobnost* (dispozicijo) za to *pridedoval* od svojih viteških prednikov, kateri so jo kot milost (chárisma) prejeli na pr. iz rok tega ali onega božanstva. Zato pa Homerjev junak tako rad našteva vrsto svojih prednikov vse do početnika. Saj tudi črnogorskim rodbinam, ki že kaj dalje nazaj nimajo pokazati »junaka«, še danes dajejo zaničljiv pridevek: »nikogoviči«.¹

In tako se kar ponuja vprašanje: kaj pa kmečki človek? Ali res ni bilo takrat nikogar, ki bi izrečno kaj veljavnega povedal o smotru, možnostih in mejah »bajtarjeve« pa »gruntarjeve« *obrazljivosti*? Saj pač življenje kmeta, ki mu daja glavni pravec zemlja, katero obdeluje, in pa vse, kar je v zvezi s tem, zahteva vse drugačno vzgojo, kakor pa viteški vzor, ki mu nič na svetu ne hodi nad harmonijo telesa (kalós) in duha (agathós).

No, *tudi grški kmet ni ostal brez svojega oblikovalca*, lahko se celo reče – izdatnega oblikovalca. In je tudi to socialno funkcijo vršil, na zelo preudaren način vršil – *pesnik!* Bil je to Hesiodos (okoli l. 700) iz Boiotije, notranjskemu Krasu podobne pokrajine v vzhodnem delu osrednje Grčije.

Homer v Iliadi in Odiseji s patriarhalno ali starodavno baha-vostjo na dolgo in široko (»epska širina«) vrsti slike in prizore kakor v filmu ali romanu, to bujnejšo od one, zlasti dvoboje med najslovi-tejšimi junaki (»aristeiai«) – kar dela na pr. tudi »junaška pesem« v *srbski* narodni epiki. Še sam se pevec opaja ob svojem poveličevanju drugih. Toda ko *Homerju* heksametri žuborijo iz duše, on prav nič *ne išče zavestnega duševnega stika s poslušalcem*, da bi nanj učinkoval s svojimi spevi.

A vse *drugači Hesiodos*. Njegov poem v heksametrih ni ne po vsebini in ne po obliki epos, temveč – *poučujoča* (didaktična) pesnitev; tukaj poet ne tone v vsem tem, kar proslavlja, ampak *se zavestno obrača do poslušalca*, češ, čuj, kaj ti pravim. Zato pa Hesiodos ni šopiren glasnik tistega sijaja, ki ga reprezentira višja plast v grškem narodu, temveč je ž njim vstal *ljudskim* vrstam naroda – učenik, vodnik, prerok.

¹ Gesemann, l. c. str. 46.

Kmečki človek je menda vedno in povsod srepro gledal pa *pesimistično* presojal svojo dobo, češ, »nekdanj« je bilo boljše na svetu. In tako že i *Hesiodos*, bornega kmetiča sin iz Askre v Boiotiji, z *zagrenelo dušo* poudarja, da je rojen v času, ki so mu botre: nespamet, predrznost, pohlep, vojna. Izpočetka, v »zlati« dobi človeštva, da so ljudje pod božanskim vodstvom živeli brez dela ob bogatem jelu, v svobodi in niso poznali krivice pa hudobije; a sledila ji je manj lagodna »srebrna«, ko se terja že trši napor za vsakdanji kruhek, ter je prinesla nesreče in nasilje; nato pa prihajajo še hujše, ta težja od one, dokler se hkoncu ne pojavi sedanja »železna«, kateri je za votek neizprosna norma (pravilo): brez dela ni jela. Je to doba, ki v njej vlada pestno pravo; človek ne spoštuje več bogov ter postaja človeku – volk.

Poučujoča pesnitev, s katero se Hesiodos največ obrača do kmečkega ljudstva, ima naslov *Opravki in dnevi* (Ērga kai hemérai) ter obsega nekaj nad 800 heksametrov. Je to neke vrste *kmečka pratika v verzih* in prinaša mnogokaj zdrave življenjske modrosti.¹ V prvi, obširnejši polovici (»opravki«) pesnik realistično podaja, nekaj iz svojih izkustev in nekaj iz starodavne tradicije ter vse prešinjeno z *bogovernim duhom*, praktična vodila za kmetove opravke doma in na polju, glede na razno orodje, vreme, obleko itd.; a kot dodatek (»dnevi«) sledi nekakšen seznam srečnih pa nesrečnih dni v letu. Človeku ob tem kar sam prihaja v misel Valentin Vodnik na Koprivniku, ki sta mu Zojs in Linhart l. 1794. naročila – »Kalender pisati«.

Boiotski *seljak* stoji pred poslušalcem Hesiodovih heksametrov (bralcev še ni bilo!) ves živ, reči hočem sredi svojega dejanja in nehanja, težav in nadlog in bojev.

Tudi seljak *ne rase kakorkoli*, podobno svetopisemskim lilijam na polju, ampak se i njemu življenje ravna v pravcu neke »areté«. Samo da to ni tista plemiška areté, ki jo slavi Homer in ki se najver-neje izraža v viteškem, pretežno na vatel častihlepnosti ukrojenem življenjskem slogu, temveč – primerna, v potu obraza dosegljiva

¹ A njen nastanek je sprožilo povsem realno doživetje Hesiodovo. »Brat Perses ga je ukanil za dediščino; ko pa jo je zapravljal, se je vrnil kot beráč k njemu. Bratu so namenjeni opomini, prošnje in svarila, povezane v pesnitev Dela in dnevi (Ērga kai hemérai). Pošteno delo največja dolžnost! Blagoslov dela! To je vodilni motiv«. (Sovré). (Dodatek str. 183.)

2. Stanovska doba.

»Polis« in njen vzgojevalni pravec.

Tudi grški človek se je nekaj stoletij mudil na *epski* stopnji razvoja ter v Homerjevih epih, zlasti pa v Iliadi, kakor v filmu teče mimo nas nič kaj zapleteni ritem njegovega po »rodovih« se odigravajočega bitja in žitja. Zato pa tisti grški »kulturi«, ki je postala mati evropske, ni trajnega lika vrezal preprosto po danih običajih živeči kmet in fevdalec tam iz dobe od l. 1000–600. To je marveč storil kmetov družbeni antipod – *meščan* (»purgar«), čegar življenjski standard (normalna mera) je mnogo višji in se dosega šele v razvitejšem kolektivnem življenju. Srečavamo ga v »srednjem«, *stanovsko* naravnem veku starogrške kulture, ki je sledil »rodovni« dobi.

Rodovni ali gentilni ustroj človeškega sožitja (gl. str. 23) ni neizpremenljiv. Sčasoma je notranji kit po rodovih (na pr. zavoljo človeške sebičnosti) čedalje bolj popuščal ter je prej ali slej na mesto rodu stopil nov socialni spoj: *stan*, ki poedinca v tem ali onem pogledu štiti in veže nase. A počelo ali izvor stanovom ni povsod isto. Ponekod jim je izhodišče socialna delitev dela (vojaški, poljedelski, duhovniški stan); drugod, na pr. pri Grkih in Rimljanih pa višina privatnega imetja in temu primeren delež v državni upravi. In v orientu so stanovi polagoma odreveneli v – »kaste«.

Prehod gentilnega sožitja v stanovsko izvršuje *zakonodaja*, zapisani in tudi nezapisani zakoni. Zato pa imajo v jedru *socialni* smisel vse zakonodaje, ki so jih poklicali v življenje: Mojzes med Judi, Solo v Atenah, Lykurg v Šparti, Numa Pompilius in Servius Tullius v Rimu, Mohamed v Arabiji, itd. Da bi se interesi celotne družbe spravili v ravnovesje z interesi stanov, odredi zakonodaja vsakemu stanu njegove *pravice* pa *dolžnosti*. Državno priznane pravice (»privilegiji«) in pa državno odrejene dolžnosti – to je značilna plat stanov. Po stanovskem pravu so pritikale privilegirancu (na pr. plemiču) že po rojstvu take »predpravice«, ki je »ljudstvo« (kmet) bilo izključeno od njih.¹

¹ P. Barth, l. c., str. 17-18.

Vsem oblikam javnega življenja (kakor so: socialna medsebojnost državljanov, upravljanje države, vzgajanje mladega rodu, skrb za umetnost in bogoslužje, itd.) je pri Grkih daleč viden pečat vtisnila – *polis*. Beseda »polis«, ki je osnovnica »politiki« in njenim izpeljankam, pomeni: »mesto« in tudi »država« – oboje! Kajti grške države so izprva po obsegu svojega ozemlja bile – državice, ne pa kaj večje tvorbe ali celo velevlasti v današnjem pomenu besede. Atika na pr. ni bila državni teritorij, ki bi poleg atenske prestolnice štel še kaj provincialnih mest ali trgov in vasi; atenska, thebaiška, špartanska, itaška »država« – to je v resnici bilo mesto Atene, Thebe, Šparta, Itaka s svojim zaledjem. Odtod pa tudi prihaja, da Grki niso imeli besede za »državljana«, ko njihov »polites« dejansko pomeni mestnega človeka.¹

Polis je po takem poseben tipus države *grškega* izvora, kakor ga ni bilo nikjer drugod. Zaplodil ga je »synoikismós« (skupna naselitev), neke vrste »beg z dežele«: gentilni poglavarji plemiškega rodu so pustili svoje gradove zunaj na selu ter se načrtno naseljevali po mestnih centrih (Atene, Korint, Parnas, Mykene, itd.). S tem pa je hkrati rečeno i to, da polis ni najstarejša oblika grške »države«. Saj na pr. epos govori že v prazgodovinski dobi (pred 9. stol.) o »kralju kraljev« Agamemnonu, ki je v kaj večji državni tvorbi po vzorcu orientalskih mogotcev kot absolutni vladar ukazoval svojim »narodom«.

Z rastočo morsko trgovino in obrtjo so rasli istočasno novi problemi raznih vrst. Državice je bilo treba nastajajočim nalogam in potrebam ustrezajoče, »racionalno« urejati, zlasti pa na mesto starega, »običajnega« prava uvajati enotno zakonodajo ter še posebej odpraviti iz rodovnih časov izvirajočo krvno osveto. A že brž iz početka polis ni imela za osnovnico »gospodstva«, marveč je bila *zadružno* organizirana, to je v prid državni celoti.

Kraljev božjega izvora, duhovništva, birokratije, najetih vojakov helenska polis ni poznala. Prebivalci so ji bili v mestu stanujoči meščani in pa v zaledju bivajoči *kmetje*. Bila ji je dana moč za samostojno brambo, izprva je imela aristokratsko ustavo in so

¹ Gl. H. Lamer, Wörterbuch der Antike: »Polis«.

nič? Naj na to vprašanje odgovori zgodovinar, ki je l. 1936. živo prikazal državno obliko, kateri ni enake v starem veku: »Res da je v špartanski državi za naše mišljenje in hotenje marsikaj tujega, res da vkupnost špartanskih plemičev ni narod v celoti, res da smoter njihovemu življenju ni prizadevanje v modernem smislu in že celo ne »kultura«; toda skozi njihove docela drugačne sposobnosti, drugačne zgodovinske položaje in drugačno socialno razvrstitev strmijo v nas problemi, vrednote, dejanja in dogodivščine, ki jih občutimo kot svoje, ki so tudi nam dani, ki jih i mi pobijamo in nosimo.«¹

Za dopolnilo beri pogl. »Šparta v prehodni dobi« v Sovrétovi knjigi Stari Grki (str. 105 - 17).

Rojstvo in rast atenske demokratije.

Evropa velja za »možgane« sedanjega kulturnega sveta. Toda evropski zapad, ki nam je pač največ v mislih ob besedi »Evropa«, ni nemara kak »ptič Samoživ«, ki bi iz lastnih moči ustvarjal vse, kar potrebuje za se pa za »brate in rod«; kulturno *seme* svojim njivam je marveč dobil iz rok antične Helade. Posebe pa gre hvala Atenam, ki so, kakor beremo v Thukydidovi zgodovini, bile šola za vso Grčijo. To velja tudi o razvoju današnjih *vladavin* (form of government) v zahodni Evropi.

Kot po drugih grških državah (gl. str. 36) je tudi v Atenah izprva, v »gentilni« ali rodovni dobi vladal monarh, »kralj« (nekakšen plemenski poglavar), pozneje pa plemstvo, aristokracija. Število prebivalcev v atenski republičici, ki je po teritoriju bila manjša od naše Gorenjske, je s časom naraslo do tolike mere, da marsikak kmečki sin ni več doma dobil zaslužka. Nasprotje med bogataši in nemaniči se je poostrilo tako, da je Atenam pretela državljanska vojna. »Silen prevrat v gospodarskem življenju, ki se je izvršil izza 8. stol., nastanek denarnega gospodarstva, pričetki industrijskega in merkantilnega (trgovinskega) razvoja - vse to je izpremenilo družbeni

sestav v toliki meri, da je moral postati nevaren plemiškemu gospostvu.«¹

Notranji mir je Atenam ohranil ububožani atenski plemič Solon, ki je po trgovskih poslih prepotoval mnogo sveta in bil mož izredno bistre glave, eden (in sicer »prvi«) izmed »sedmero modrijanov«. Solon je bil l. 594. od Atencev izbran za *arhonta*² ter je dal atiški državi na pragu »stanovske« dobe *ustavo*, ki je »duša« vsake države. Izkazal se je velikega *političnega reformatorja*.

Atiške državljane je razvrstil v četvero »stanov«, ki so morali državi v miru in vojni odrajtavati vse po svojem premoženju večje ali manjše dajatve ter so kajpa i dobili različnih »pravice«. Solon je sodil tako, da neka mera »političnih pravice« pritiče sicer *vsem državljanom*, tudi kmetu, toda v *državnem življenju* odločaj *srednji stan* (timokratija, na *ugled* se opirajoča oblika vladavine).

Solon po takem ni zasul prepada med bogatinom in sirotinjo; a kljub temu je njegova »ustava« vkopala temelje *demokratiji* ali »ljudski«, tako urejeni državi, da v njej odločuje *volja ljudstva* (volonté de tous). Kajti Solon je imel v mislih »politično« demokratijo, torej obliko vladavine; a to ni nemara isto, kar moderni »*demokratizem*«, ki ima za miselni votek načelo, da je kaj prida le ono dejstvanje človeka, zlasti pa *proizvajalno delo*, ki je v korist čim večjemu številu ljudi.

Solon je zahteval, da mora sleherni državljani biti član te ali one »stranke« in se udeleževati političnega, blagoru države posvečenega življenja. »S pomočjo zakona in njegove moči sem spojil oblast s pravico ter tako izvršil, kar sem obljubil; za dobre in zle ljudi sem zapisal *enako postavo* ter ustvaril jasno pravico za vsakogar.« Tako v svojih pesnitvah (okoli l. 600) naglašja cilje in pota in uspeh svojega prizadevanja. A pravo torišče za *politično vzgojo* državljana se je Solonu zdela »ljudska večja«³ ali *zbor* (ekklesia), kjer bi se naj z *glasovanjem* izražala *volja ljudske večine* (polloi). Solon je človeku globoko pogledal v dušo; zato pa je Atence,

¹ M. Pohlenz, Staatsgedanke und Staatslehre der Griechen. Str. 21.

² Arhon je bil najvišji, za leto dni voljen uradnik z vrhovno oblastjo.

³ »Veča« (koren »vet-« = govoriti, odtod: »s-vet« = consilium) je bila v srednjem veku pri karantanskih Slovencih zbor svobodnih ljudi, ki se posvetujejo o javnih zadevah.

¹ H. Berve, l. c., str. 147.

teveg! nevarnosti s tem, da bi kakor drugi postavljaj na veso življenje svojih sinov. A tisti, ki ste že izven plodnih let, si življenje, ki ste ga v sreči prebili, pišite v dobro, kratki ostanek pa si lajšajte s slavo svojih pokojnih! Slava je edino, kar ne mine, in slabotni starosti ni v veselje iskanje dobička, kakor pravijo nekateri, ampak čast.

Vam sinovom in bratom pa, kolikor vas je tu, se obeta, kakor vidim, težavno tekmovanje; kajti kdor več ne živi, njega navadno vse hvali – zato jim boste, četudi napnete vse moči, po sodbi sveta komaj kdaj enaki, rajši zmeraj za kak korak za njimi. Zavist velja pri tekmi samo živim; kar ni več na poti, to se brez ljubosumnosti blagohotno ocenjuje.

In če naj spregovorim slednjic tudi o vrlinah vas žená, ki boste živele posihmal kot vdove, bom vse označil s kratkim opominom. Da ne postanete slabše kakor je prirojena vam narava, v tem bodi vaša velika odlika; odlika tudi v tem, da bo moški svet čim manj govoril o vas, bodi že v dobrem bodi v slabem.

Tako sem tudi jaz po šegi v govoru povedal, kar sem imel primerne povedati; v dejanju pa so pokojni še počaščeni, nekaj z današnjim slovesnim pokopom nekaj pa s tem, da bo država poslej njihove otroke ob svojem redila, dokler ne dorasejo, ter tako umrlim in njih preostalim odmerila koristno plačilo za njihovo junaško žrtev. Saj je pač tako, da kjer ima močatost pričakovati najvišjih nagrad, tam so tudi državljani zmeraj najboljši možje.

A zdaj se izjočite na grobu svojih ljubih, potem pa odidite vsak na svoj dom!»

(A. Sovrè)

Razlika med špartansko in pa atensko vzgojo.

V obeh kulturno najpomembnejših grških državah, v aristokratski Šparti in v demokraskih Atenah sta *rodbina* in *privatno življenje* bila nekako v službi države, ki ju je nadzirala in jima dajala *npravstveno* smer. Lahko torej rečemo, da je »polis« v *stanovski* dobi antične Grčije uravnavala vse javno življenje, kar ga je bilo.

Toda v celoti je podoba špartanske vzgoje vendarle precej drugačna od atenske. Uvaževati namreč moramo, da je osrednji živec špartanski vzgoji bila – *vojaška aristokratija*, atensko pa je ravnal duh – *demokratije*.

Šparta je gojila »enostransko kulturo telesa in hotenja – v škodo finejše srčne in pa na račun kaj bolj diferencirane razumske obrazbe« ter je mladi naraščaj dosledno žrtvovala za blagor države. In zavoljo tega je kajpa bilo treba malone vso vzgojo vzeti rodbinskemu krogu iz rok ter jo »organizirati, upravljati in nadzorovati kot državno zadevo«.

Atenska vzgoja pa ima dokaj drugačno lice. V Atenah je vzgajanje mladega rodu v dobršni meri imela v rokah privatna iniciativa (pobuda). Za vzgojni cilj tukaj ni veljalo, da se naj izoblikuje le državljan in brambovec države; ampak celotno se razvijaj »individualnost« človeka, ki bo poleg države znal pravilno ceniti še i življenje duha, zlasti umetnost in znanost, ter bo zares »kalòs kai agathòs«.

Kdo bi pač dvomil, da je to dvoje prav različnih vzgojnih pravcev: špartanska vzgoja hoče s siljenjem in strogorednostjo vsem gojencem dati *enako obliko*, atenski pa je za vzor *svobodna obrazba*, ki se dosega samo ob poštevanju poedinčeve individualne obrazljivosti (njegovih dednih zarodkov, dovetnosti za to in ono, inteligentnosti itd.).

A če dorsko pleme (Špartanci) drugače gospodari, če si na drug način ureja državo in če časti druge bogove ko pa jonsko (Atenci): izvira to največ odtod, da je špartanska »duša« že iz vsega početka drugače ustrojena nego pa atenska ter iste reči pač tudi drugače, se pravi po svoje gleda, presoja in ocenjuje. Zato pa tudi smernice pedagoškemu dejanju in nehanju ne morejo biti iste tu in tam.¹ Saj »ne najdemo dobe v razvoju človeštva, ki ne bi potrjevala kot zadnjo resnico: duh je gonilna sila vsemu«. (Gasser)².

Antični pa sedanji »državljan«.

Politična demokratija (skrb ljudstva za narodov blagor) je v starogrških časih bila tipus »neposredne« demokratije (»direct democracy«), ki ima ta pravec, da javnih zadev ne rešujejo v ljudskem

¹ A. Fischer, Entwicklung, gegenwärtiger Stand und pädagogische Bedeutung der Jugendforschung. Str. 3-4.

² A. Gasser, Geschichte der Volksfreiheit und der Demokratie. Str. 20.

niso vsi bili po rojstvu Atenci, toda priznati moramo, da jih je privabil, oblikoval ter tudi izoblikoval genij atenske svobode. In tako so Atene torej – matica zapadnoevropske kulture.

Nasprotno pa *Šparta* poznejšim rodovom ni dala ne velikih mož ne tvornih misli. Tam se je človek izpridil ob državi, duh ob enostranskem malikovanju moči, domišljija ob zgolj telesni kulturi, umetnost ob gojitvi izključno vojnega rokodelstva, osebno-individualna kultura ob sami askezi v prid kolektivnemu življenju. Špartanec ni poznal ne osebne svobode ne zasebnega življenja – bil je vseskozi včlenjen v državo. Šparta ni bila mesto kot Atene, marveč vojno taborišče, možje vojščaki, ženske roditeljice otrok. Te so vzgajali zgolj za dobre vojnike in pokorne državljane. Za svojo državo živeti, se bojevati in umreti – to jim je bilo vrhunec sreče.

Zgodovina uči, da je Grčija dve sto let bila bojišče med Atenami in Šparto: tu individualizem, tam socializem; tu čaščenje osebnosti, tam čaščenje države, tu osebna svoboda, tam državna totalnost. A nam, ki živimo dve in pol tisočletji za Atenci in Špartanci, je danes mogoče mirno razsoditi: *Šparta je – bila, Atene pa bodo živele, dokler bo kaj kulture na svetu.*

Atene ostanejo nesmrtni zato, ker so prve *človeka* proglasile za merilo vseh stvari – tudi za merilo države. Njihova država je imela namen, razvijati človeka, in Atene so prvič oznanjale vero, da je svobodni človek več ter tudi zmore več ko pa nesvobodni; in so to i dokazale.

O zgodovini se trdi, da je učiteljica o življenju (ne »za« življenje!). Kdo iz med mislečih sedanjиков se ne bi preudarno ozrl za 2500 let nazaj v preteklosti! *Kajti Evropa vnovič stoji pred odločitvijo, naj li pojde v pravec Šparte ali Aten. Se pravi: po poti vseмогоčne države – ali pa po poti svobodnega človeka?*

3. Pedagoška teorija.

Pričetki pedagoške teorije.

Pedagoška teorija ali *znanstveno razmišljanje* o vzgajanju in obrazovanju mladega rodu je vedno najtesneje povezana s *celotno kulturo* te ali one dobe. Kajti pedagoško teorijo vselej rodi živo občutena *potreba*, da bi se izboljšal dosedanji način vzgoje in obrazbe, ker ne ustreza več celokupnemu življenju naroda (v gospodarskem, socialnem, političnem, duhovnem oziru). Ob kulturnih prelomih (helenizem, renesansa, prosvetljena doba itd.), ko za oblikovanje otroka in mladostnika za »novo življenje« ne zadostujejo več »življenjske oblike« (običaji in navade) prednikov, nastopajo vsekdar zavestni in načrtno zasnovani »poizkusi reformiranja« ali preosnovitve starega stanja.

»Stara« vzgoja (vzgojna praksa) je povsod *konservativna* v najstrožjem pomenu besede; se pravi, da ni bila zavestno in pa načrtno oblikovanje ali preoblikovanje mladega človeka, ki bi se vršilo po kakem točnem preudarku. Saj *načrtna* vzgoja nastane vedno šele tedaj, ko se tu ali tam iz prejšnjih časov prevzete (tradirane) oblike vzgajanja in obrazovanja ne prenašajo še dalje v »novi« čas kot nekaj ob sebi umevnega in nedotakljivega.

A kjerkoli se ta opravek in praksi ne izvršuje več mirno, »brevi manu«, to je brez istočasnega vpraševanja in razpravljanja, je li to še pravi način ali pa bi marveč morda trebalo vpeljati drugega, boljšega – ali z drugimi besedami: kjer se o vzgajanju že *govori*, oz. piše, tam je stari, »kolektivni« način vzgajajočega in obrazujočega postopka prišel v *krizo*. In šele odslej se v tem kulturnem območju vedno česče pojavlja tisto razmišljanje (»reflektiranje«), ki nosi ime »pedagoška ideologija« ali »teorija«, kar pomeni preudarjanje o možnostih in mejah, v katerih se da mladi človek s pridom duhovno oblikovati.¹

Pedagoška teorija je po takem kjerkoli se resno goji, organski plod »pozne«, čim bolj razumsko ali racionalistično usmerjene dobe. V jedru je to načrtno pretresanje vprašanj, ki zadevajo dejstvovanje vzgojevalca. Njen živec je težnja po spoznanju in sicer po spoznanju,

¹ Gl. W. Hehlmann, Geschichte der Erziehungswissenschaft im Aufriss. Str. 7.

pedagoška teorija v najtesnejših odnosih s »pedagoško kulturo«, ki predstavlja – *pedagoško vest* kake dobe ali kakega naroda. In ob tej kolektivni pedagoški vesti boš kot vzgajajoči ali obrazujoči »praktik« lahko da prav s pridom iskal orientacije za lastno pedagoško vest.¹

Preval od *strnjene kolektiva* (in to je bila starogrška polis), v katerem se je človek še »ne-reflektirano«, se pravi, ne po preudarku, zlasti ne po premišljenem načrtu oblikoval, pa do svetske (laične), individualistične (osebno razbrzdane) in racionalne *zrahlanosti*, ko kar vse postaja »problematično«, je bil silno velik. Vendar pa ni segal tako vse do zadnjih korenin, da bi se stare oblike obrazovanja bile kar na mah docela poizgubile. Le razvojni pravec je krenil v drugo smer in pa dinamika (delovanje duhovnih sil) mu je postala drugačna.²

Pedagoško delo sofistov.

I.

V 5. stoletju se Grki prično zanimati za »človeka« in za probleme »javnega« življenja ter s tem za – višjo obrazbo. Zakaj pa ne že prej? No, i ta »zakaj?« ima svoj utemeljeni »zato«. »V demokratiji, kjer ne odločujeta več denar in pokolenje, ampak »osebnost«, se pravi, duhovno poglobljeni človek, kjer ti pot odpira edinole lastna zmogljivost in znanje, se je pač povsem naravno oglašala potreba po višji obrazbi. Pa so se še dobili možje, ki so bili pripravljeni jo dajati, ter so iz svojega znanja (»sofia«) ustvarili poklic: sofist.« (Pohlenz).¹ In Atene postanejo takrat izhodišče novi obrazbi – ker se je pač bil »čas izpolnil«.

O sofistih bi se dalo reči, prišli so ter s svojim dejanjem in nehanjem izpričali, da res v stare mehove sodi staro vino, v nove pa novo, kakor uči evangelijska modrost. A stvar se je izvršila na sledeči način.²

I sinovom iz preprostih slojev je tiste krati bila dana možnost, da so se naučili ne samo brati in pisati, ampak so si poleg tega še osvojili neko mero »muzične« (literarne in glasbene) obrazbe in pa »gimnastične« (telesne) kulture. In »dobre« hiše so svojim sinovom še posebe (privatno) skrbele za čim več gimnastičnega traininga in muzičnega uka. Kajti od mladine iz višjih plasti je zahteval »bonton«, da je bila večša grške poezije in muzike ter na telovadiščih gojila telovadbo in šport. A zanemarjala se je tedaj druga plat mladinske vzgoje in obrazbe: skrb za gospodarsko (ekonomsko), socialno in politično obrazbo grškega državljana.³

¹ M. Pohlenz, Staatsgedanke und Staatslehre der Griechen. Str. 23.

² V poglavju o sofistih največ sledim temle – na veliko zasnovanim, stvari do glavnih korenin segajočim delom:

W. Jaeger, Paideia. Die Formung des griechischen Menschen. 1936.
Poglavje »Die Sophisten«.

H. Maier, Sokrates. Sein Werk und seine geschichtliche Stellung. 1913.
Pogl. »Sokrates und die Sophisten«.

W. Nestle, Vom Mythos zum Lógos. Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens. Pogl. »Die Sophistik«.

M. Pohlenz, Staatsgedanke und Staatslehre der Griechen. 1932.

³ Gl. H. Maier, l. c., str. 189.

¹ Gl. K. Ozvald, Kulturna pedagogika. Kažipot za umevanje včlovečevanja. 1937. Str. 12.

² Gl. W. Hehlmann, l. c., str. 7-8.

Sokrates (469–399)

I.

O Sokratu pa pomenu njegovega bitja in žitja za kulturo človeškega rodu se je pisalo že na stotine učenih razprav in obširnih študij. Saj gre za – »učenika vseh učnikov« in po izjavi preročišča v Delfih za »najmodrejšega moža«. Toda kljub vsemu preučevanju je ležalo kar do sehdob nekaj gosti megli podobnega nad življenjskim delom tega čisto svojevrstnega moža. L. 1913. pa se zdi da je to meglo precej razpršila velikopotezno in globoko zasnovana knjiga z naslovom »Sokrates, njegovo delo in mesto v zgodovini«,¹ o kateri piše Spranger, da je tvorba, ki ima največji pomen ne samo za zgodovino *pedagoške kulture*, temveč i – za spoznavanje *pedagoškega genija*.

Kdor pazljivo prebere to knjigo, mora reči, da je Sokrates res bil eden izmed tistih »človekov«, ki niso živeli le za svojo dobo in za svoj narod, pa tudi ne samo za nekaj stoletij, ampak bo ostal njihov pomen, dokler bodo ljudje na svetu. Filozof in hkrati zgodovinar Heinrich Maier nam Sokrata prikazuje za oznanjevalca nekakega – *evangelija*. In to je nekaj na moč pomenljivega! Kajti vsak »evangelij«, bodi kateri koli, zahteva, da ga ali priznaš ali odkloniš ter se s tem hkrati odločiš za tako ali tako obliko svojega osebnega življenja. A to je docela nov odnos sodobnega, »modernega« človeka do duhovnih sil starogrške kulture.²

»Skrb za dušo« – to je po Sokratovem novem oznanilu velika naloga, ki je dana vsakemu človeku. Sleherni Atenec bi si naj prizadeval, da bo *uvidevnejši, boljši, dodelanejši* kakor je.³ To jedro vsebuje Sokratov evangelij. Sokrates je torej vršil veliko *pedagoško misijo* in sicer na ta način, da je z lastnim življenjem druge ljudi opozarjal na *etične* ali npravstvene probleme življenja ter je za to, kar je sam imel za dobro, tudi dal življenje.

Sokrates je bil preprostega rodu; oče mu je bil kamnosek-kipar, mati pa babica (porodničarka). Tudi sam se je izučil pri očetu; a

»nekaj« ga je gnalo v povsem drug pravec, zato je pustil očetov poklic ter se, čeprav je moral kar najskromnejše živeti, posvetil oblikovanju ne kamnatega, temveč *živega* človeka. O Sokratu gre glas, da je bil prvi obrtnik (»bánausos«), ki se je docela predal obrazbi ter zato i životaril, kakor sam pravi – »v podesettisočerjeni bedi«.¹

Ob Sokratu imamo zares očitni dokaz, da je duhovna zmogljivost človeka plod dveh sil: da zavisí kajpa od *podedovanih darov*, ki si jih prinesel s seboj na svet, in pa hkrati še od *obližja* ali miljeja, v katerem si preživel svojo mladost (pobude, ovire itd.). Kakor je Sokrat namreč očeta videl obsekavati trd atiški marmor, da dobi tak ali tak lik, tako si je on kot mož prizadeval mladim ljudem *dušo* izoblikovati, oz. preoblikovati v podobo, ki jo je imel edino za pravilno. In kakor je njegova mati po pravilih babiške večšine (»téchné«) pomagala otrokovemu telescu, da se pravilno rodi, podobno je Sokrates bil izreden poznavalec ljudi in se je najresneje trudil, mlademu človeku kakršen je po duši od narave, pomagati, da se *prerodi* v takšnega kot bi moral biti. Zato je prav primerno svoje vzgojniško prizadevanje imenoval »porodničarstvo« (maieutiké). A samo *pomagati* da mu je res mogoče, kadar bi kdo naj postal drug, nov človek, ne pa ga tudi kar napraviti takega, češ: »drugim biti porodničar, mi veleva Bog; jim biti oče, mi je zabranil.«² Ali drugače rečeno: lahko ti pokažem pot do cilja, toda hoditi moraš sam, če ga hočeš doseči.

Sokratovo delo je zgodovinski pralik *individualne pedagogike*. »On si prizadeva oblikovati *posameznega* mladeniča in cilj mu je, v njem klicati na plan globlje zrno duše ter ga ukoreninjevati« (H. Nohl). Smer drži torej od poedinca do ljudske vkupnosti (kolektiva). »Dovršuje pa se individualna pedagogika v celotnem življenju ljudstva in poedinec ne doseže pravega vrha, če ni v redu ves življenjski stil njegovega ljudstva.«³ Podedovane *možnosti* poedinca se morajo spraviti v sklad s podedovanimi *nalogami* naroda. Kajti naloga vzgoje ni samo razvijanje danih osebnih možnosti, ampak tudi njih pripravlanje za *nadosebne* namene naroda.

¹ Heinrich Maier, Sokrates. Sein Werk und seine geschichtliche Stellung. 1913.

² E. Horneffer, Der Platonismus und die Gegenwart. Str. 121.

³ Georg Burckhardt, Geschichte des Kultur- und Bildungsproblems nach den wichtigsten Dokumenten. 1922. Str. 9.

¹ Lamer: 78.

² Nestle W., Vom Mythos zum Lógos. Str. 532

³ H. Nohl, »Die zwei Formen der Pädagogik« (str. 280-1)

V Platonovem načrtu postaja očito, da je res – »ustava vsake države nujni izraz ljudske duše in da sleherni izpremembi te duše sledi izprememba ustave. Od duha, ki je živ v narodu, zavisi, ostane li ustava trajna ali pa se izpreminja.«¹ Ali na kratko: ustava je *duša* države! In *vzgoja* je veren drug ustave!

Plato je točno vedel, da človek zavisi bolj od države nego pa država od človeka. A to se pravi, da je človek le toliko človek, kolikor se opira na svojo državnost. Šele ob *državi* in pa *v državi* je Grk zaživel višje oblike človeškega bitja in žitja. A najvišje vodilo mu je bil *zakon* države (nómos) ter hkrati ž njim *vest* državljana v javnem in zasebnem življenju. Zato pa se o *vsej* grški *etiki* lahko reče, da je bila – *državna etika*, dokler je država bila »polis« v *starogrškem* smislu (se pravi: predno v njej in pa o njej zavladajo realnopolitična načela, macchiavellistično naziranje, naturalistično pojmovanje). In ali bomo se ob takem čudili, če Plato dvoje svojih najboljirnejših in pa najgloblje zasnovanih spisov (Politeia: obsegajoč 10, pa Nómoi: obsegajoč 12 »knjig«, to je večjih poglavij) posveča prav najvažnejšemu problemu države – *vzgoji* ne samo mladega rodu, ampak tudi odrasle generacije!

¹ Pohlenz, l. c. str. 91.

4. Javna vzgojevališča in obrazovališča.¹

Vzgajanje in obrazovanje *mladega rodu* pa *odraslih*, se pravi izvrševanje, varstvo in nadziranje vzgojniških poslov Plato v prvi vrsti poverja *državi*; in šele potem da je to rodbinska zadeva. *Otroci* torej niso last matere in očeta, marveč že iz vsega početka *last države*, oz. državnega vzgojnika.

A s takim pojmovanjem Plato pač prav krepko poseza tudi v *zasebno življenje* državljanov. Toda to ni kak samosilniški ukrep Platonov. »V njegovi državi se bitje in žitje slehernika ureja tako, kakor zahteva državni interes. Ni dvoma, da se državljanu odkaži mesto, kateremu ustreza njegova narava. Kajpa je Plato poskrbel i to, da se tudi glede na višjo obrazbo nagnenje poedincev lahko obrača v ta ali oni pravec. Toda to prav nič ne izpremeni dejstva, da ne odločaj posameznikova, temveč državina volja.«²

Platonova sodba se glede *privatnega življenja* glasi:

Kdor namerava dati zakone o dejanju in nehanju v javnem življenju ter misli, da se ni treba nič brigati za življenje zasebnikov, ampak da lahko pustiš sleherniku, naj živi kakor hoče, in da mu ni treba urejevati vsega, se pravi, kdor ne uredi privatnega življenja z zakonskimi ukrepi in si domišlja, da bodo ljudje potem v javnem bitju in žitju spoštovali zakone: ta se silno moti. (Zakoni: VII).

Za vzgajališča in obrazovališča sprejme Plato v svojo državo po večini zavode, kakor jih je imela »polis«. Po smotru in starosti gojencev pa Plato razvršča te zavode takole:

Dojenček mora brž po rojstvu v *dečji dom*, kjer mu dojilje in negovalke strežejo kakor treba do 3. leta. Po tej dobi ga uvrste v *igralni krožek*, ki nalikuje otroškemu vrtcu in kjer, pod nadzorstvom izšolanih strežnic, ostane do 6. leta.

S 6. letom se igranje neha in na njegovo mesto stopi *učenje*: najprej v »elementarni« obliki, potem pa na takšen način, ki odgovarja

¹ Gl. W. Becher, Platon und Fichte: Die königliche Erziehungskunst. Eine vergleichende Darstellung auf philosophischer und soziologischer Grundlage. – Tukaj največ sledim Becherjevemu poglavju »Die Organisation der Erziehung« (str. 122-40).

² Pohlenz, l. c. str. 92-3.

Aristoteles.
(384–322)

Ta velmož je rojen l. 384. v Stagiru na makadonskem polotoku Chalkidike. Bil je torej 45 let mlajši od Platona. Oče je bil zdravnik in je Aristoteles utegnil od njega podedovati zanimanje za prirodoznanstvo. Še v mladih letih je izgubil starše ter ga je odslej menda vzgajal neki sorodnik. In najbrž so hvaležen spomin nanj Aristotelove besede: »Vzgojitelji zaslužijo več spoštovanja ko roditelji; kajti oče in mati dasta otroku le življenje, vzgojitelji pa – dostojno življenje«.

Pač odločilno je zanj bilo to, da se je l. 367. (torej 17 let star, prav v najbolj sprejemljivih, »adolescenčnih« letih) preselil v Atene ter bil dvajset let Platonov učenec. A v Platonovi Akademiji Aristoteles ni bil deležen samo uka, marveč je tam dobil tudi mnogo *osebne pobude*. Literarni prvenci Aristotelovi očitujejo nedvomen vpliv Platonov. Pozneje pa se je Aristoteles s svojim mišljenjem zelo oddaljil od učitelja. In v začetku Aristotelove Etike beremo značilne besede, ki se rade latinski navajajo: Amicus Plato, sed magis amica veritas. (Plato mi je res da prijatelj, toda še dražja mi je – resnica!).

Aristoteles je osnoval filozofsko šolo, ki se je imenovala Lýkeion (licej) in ji je zaščitnik bil Apolon Lýkeios (prejasni); odtod ime »licej«.

Aristoteles je, podobno Platonu, ogromno učinkoval na miselni razvoj kulturne Evrope. Če pa hočemo doumeti glavno razliko med obema genijema, je treba uvaževati tole: Plato je v svojem prizadevanju, kakor smo videli, prerok in socialni reformator; Aristoteles pa je *znanstvenik, učeni teoretik*, čegar titanski duh obsega »sleherno torišče človeškega spoznavanja od metafizike do zoologije, od politike do astronomije«. Sicer pa Aristoteles v *pedagoških* rečeh deloma zavisi od Platona, deloma pa je iz lastnih sil problem »obrazbe« poglobil ter celo opozarjal že na *razvoj*, ki igra danes veliko vlogo v pedagoškem mišljenju.

Kaj Platona in Aristotela po duhu veže in kaj loči, to je Goethe v pesniški intuiciji takole zanimivo presodil:

Plato je do sveta usmerjen kakor *blažen duh*, ki se mu zahoče, da bi nekaj časa bival na zemlji. Ni mu toliko mari, da bi spoznal, kakšen je svet in življenje, saj ju jemlje za izhodišče vsemu svojemu dejanju in nehanju; ampak več mu je do tega, da prijateljsko pove, kaj jima prinaša in česa jima je tako nujno treba. On prodira v globino, da bi jo napolnil s svojim duhom, ne pa, da bi jo preučeval. In v višino je naravnat, prešinjen od hrepenenja, da bi zopet prispel tjakaj, odkoder je prišel. Vse, kar izraža Platon, ima v mislih nekaj *večno* celotnega, dobrega, resničnega, lepega; zato si prizadeva, da bi vse tisto, kar zahtevajo te reči, vzdramil v slehernikovih prsih. Kar si posamič osvoji *zemskega* znanja, se raztopi, lahko bi rekli da izhlapi v njegovi metodi, v njegovem govoru.

Aristoteles pa se ima do sveta in življenja kot *mož-stavbenik*. On je tukaj; in tukaj hoče dejstvovati pa ustvarjati. Svojestvo tal ga sicer zanima, toda le toliko, da najde temelj. Odtod pa do središča zemlje se za vse drugo ne zmeni. Za svojo zgradbo Aristoteles oriše velikanski osnovni krog, pripravi gradivo od vseh strani, ga uredi, zvrsti plast na plast ter tako v obliki pravilne piramide stopa kvišku; Platon pa, podoben obelisku ali celo šiljastemu plamenu, išče nebo.¹

Aristoteles – vzgojnik²

Aristoteles je bil *polihistor* (mnogoznalec) ter v svojih spisih, ki se tičejo najrazličnejših ved, prirodoslovnih in duhoslovnih, razpravlja tudi o *pedagogiki*, se pravi, da jemlje v teoretski pretres pedagoško prakso. Potrebne gradiva za razpravljanje pedagoških problemov pa si je pridobil kot domači učitelj kraljeviča Aleksandra (Velikega) na makedonskem dvoru.

Problem *regentske vzgoje*, ki ga Aristoteles tukaj praktično rešuje, mu je s teoretske strani bil pač znan še iz Akademije. Saj smo slišali (gl. str. 89), da je Plato v spisu Politeia globoko rešetal vprašanje o vzgoji bodočih vladarjev.

¹ Kopp, Geschichte der griechischen Literatur. 5. izd. (1893). Str. 142-3.

² Kar zadeva pedagoško-kulturni pomen Aristotelovega prizadevanja, tukaj v glavnem podajam to, kar uči Otto Willmann v svojem velikem spisu »Aristoteles als Pädagog und Didaktiker« (1909).

logika, psihologija, etika, politika, estetika. Toda že pedagoški profil Aristotelov je takšen, da se v njem res zrcali celotnost – »sekularnega genija«.

Vsega skupaj bi se o učinku Aristotelovega genija danes dalo reči tole. Med vodilnimi misleci človeštva (Sokrates, Platon, Descartes, Kant, Tolstoj itd.) je dokaj takih, da samoniklo globoka vprašanja stavijo in rešujejo. Aristoteles ni te vrste duh, ampak je eden izmed onih, ki – »si prizadevajo, neznansko množino znanja oblikovati v *enoten sistem*. To je storil i veliki Platonov učenec Aristoteles za svojo dobo ter je tako postal za ves *srednji vek* – pravi *učitelj Evrope*. Kot velik dovrševatelj, strnjevalec, dokončnik je Aristoteles grško mišljenje zanašal med narode vzhoda in zahoda«. Danes se kajpa o marsičem sodi drugače. Tempus ruit! Po naše: čas beži! »Mnogokaj vemo boljše, a pred vsem je obseg sedanjega znanja zelo obširnejši«. ¹

Demostenes. (384–322)

V javnem življenju antičnih Grkov se tam sredi 4. stol. kar najintenzivneje *vzgojniško* udejstvuje mož, ki je hkrati bil znamenit vojskovodja, državnik na glasu, zavoljo svoje domoljubne miselnosti najuglednejši Atenec in pa govornik »kakršnega svet ni videl ne prej ne pozneje« – *Demostenes*. A ne kot pedagog v kakem šolskem pomenu besede, ampak ko *vodniško* naravnani in tudi zares »poklicani« genij svojega naroda. Voditi narod k dejanju in zmogljivosti – to je bil njegov visoki cilj.

Demostenes, rojen l. 384., je bil sin bogatega atenskega industrijca, ki je imel tovarno za orožje s 30 delavci in pa delavnico za stole z 20 delavci. Oče je umrl, ko je Demostenu bilo komaj 7 let. Ker mati ni mogla voditi očetove zapuščine, so otroci dobili varuha, ki pa je »milijonsko« premoženje poneveril.

Ko je Demostenes dopolnil 18 let, je prvo dejanje polnoletnika bilo v tem, da gre pred sodišče in priglasi tožbo proti zločinskemu varuhu. Očetov testament je sicer bil izginil, toda Demostenes je iz poslovnih knjig in dokumentov dokazal, kako bogata je bila otrokom namenjena dedščina po očetu.

Demostenovi govorniški prvenci so torej bili zasnovani – »pro domo sua« (v lastni blagor). A ž njimi je nadebudni mladenič že ubral pot v – *politično* življenje ter tam postal *najbolj sloveči govornik starega veka*.

Bilo pa je to tisti čas, ko je atenska demokratija že »cvetje v jeseni« in ko Plato že piše svojo »Državo« za zdravlilo bolnemu organizmu. Posledek večnih preprirov med grškimi državicami »poleis« je bil – tertius gaudens: makedonski kralj Filip. On in pa njegov sin Aleksander (Veliki) sta se namreč temeljito pripravila med tem, da utrgata zrelo jabolko z drevesa ter zavladata vsej Grčiji.

Pa sta izzvala Demostena, ki jima je postal na vsej črti silen, neizprosni nasprotnik: kot poslanec, kot vojskovodja, a največ kot izreden *govornik*, ki je dramil Atence na odpor. Saj je bil nedosegljiv mojster v oni umetnosti, o kateri je Plato dejal, da je plod dolgega

¹ J. Cohn, Führende Denker. Str. 36.

II. RIMSKA SMER

Rodovna (gentilna) ali doba rimskih kraljev.

Tudi vzgoja in obrazba Rimljanov izpričuje v polni meri, da se v vzgajanju in obrazovanju mladega rodu res pretežno udeležuje sledečih troje činiteljev: *gospodarstvo*, *politično življenje* (ustava) in pa *bogovernost* (svetovno naziranje, verske dogme).

Kakor Grki, tako so i Rimljani prvotno, se pravi še tam bolj na »prirodni« stopnji razvoja, živeli v *gentilno*, to je po rodovih urejenem medsebojnem bitku in žitku. Temu je bilo tako pred l. 500 pred Kr., v dobi *kraljev*, o kateri nam zgodovina ne ve kdovekaj zanesljivega poročati. Je to tista »patriarhalna« doba, ki jo pesnik Ovid imenuje »zlato« («aurea prima sara est aetas»), in v kateri, kakor naglašava, »postava« še ni silila človeka, da bi se v življenju ravnal po njenih predpisih, ker je – še ni bilo.

Rimski zgodovinar Tacitus pričinja svoje delo »Annales« s stavkom: »Najprej so v Rimu vladali kralji«. Starorimljanski (= staroitalijski) kralj ni veljal za bitje božjega rodu. Bil je v svoji »državici«, ki ustreza grški »polis«, to, kar je oče v rodbini (pater familias). Vladal je patriarhalno, se pravi po starih vzorih in nazorih. Pravice so mu bile na vse strani jasno določene in se torej v tem zelo razlikuje od poznejšega »princepsa«.

Merodajna *življenjska oblika* je Rimljanu v gentilni dobi – »*urbs*« (polis), kopna državica s kmečkim prebivalstvom. Iz vasi, ki je bila sedež »kralja« (na takšen razvoj spominjajo še danes ponekod krajevna imena, recimo Kraljevci v Slov. goricah), se je namreč razvila mestna naselbina z ozemljem, ki je bilo odvisno od te naselbine. Ko pa se je mesto potem razraslo, so Rimljani, kakor nekoč Grki, kralja običajno pregnali in kraljestvo je zamenjala – *plemiška vlada*.

O *vzgajanju* prarimske mladine v gentilni dobi nimamo nikakih poročil. Opravičena pa bo pač domneva, da je bilo povsem prepuščeno – *rodbini*. Se pravi, da je v prvi vrsti oče dajal primerni pouk dečakom, mati pa dekličem. Saj je starorimsko vzgajanje v jedru vobče bilo *rodbinsko*, ne javno oblikovanje mladih teles in

duš. In to v veliki meri prihaja odtod, da je *rimska žena* bila vse drugače obrajtana nego grška. Kajti »grška družba ima pretežno značaj moških zvez, a v Rimu uživa žena, matrona, tudi izven hiše visoko spoštovanje in njen vpliv na moški svet ni majhen.«¹

Stanovska ali doba rimske republike.

(500–30)

Rimljan pa njegovo bitje in žitje v stanovski dobi.

Rimljan je bil po naravi razumen ter *realistično* usmerjen do sveta in življenja. Se pravi, mislil je povsem »tehnično«, to je tako, kakor zahteva dejanje in nehanje, s katerim skuša človek dosežati uspehe v *praktičnem* življenju.

V *stanovski* dobi življenje Rimljanu ne poteka več »patriarhalno«, kakor še v gentilni ali rodovni, ampak mu ga ravnajo: veljavni *običaji*, *javno mnenje* in pa *javno pravo*, to je – »v domačih šegah vtrjene postave« (Prešeren). In da se zakonodaja v kulturnem razvoju človeštva vobče pojavi šele tedaj, ko narodi prehajajo iz prirodne, rodovno ustrojene, v »umetno« (najprej »stanovsko«, nato pa »razredno«) obliko medsebojnega življenja, to jasno kaže i socialni razvoj rimske družbe. Kajti ko se prvič (451) objavi zapisani »zakon«, v 12 bronastih tablic vrezani zakonik (»Leges duodecim tabularum«), pomeni to, da Rimljani stopajo iz gentilnega življenja v stanovsko. A tako se tudi *zgodovina Rimljanov* pričinja – s 5. stoletjem pred Kristusom.

Kar se je torej v Atenah zgodilo že v 7. stol., so v *Rimu* l. 451 plebejci zahtevali v boju proti patricijem: »običajsko« pravo, ki so ga poznali (in svojevolsko porabljali) le patriciji, se naj zapiše in objavi. In tako se je »kodificiral« zakonik 12 tablic (»Leges duodecim tabularum«), ki obsega določbe iz kazenskega, še več pa iz civilnega prava ter je nekakšen temelj rimski *pravni ustavi*. Otroci so se že na elementarni stopnji svojega obrazovanja morali teh določb učiti na pamet ter je ta zakonik tako postal – *prvi šolski učbenik* rimski. Ohranilo pa se nam je le nekaj odlomkov tega zakonika.

¹ R. Müller-Freienfels, Bildungs- und Erziehungsgeschichte bis zum Ausgang der Antike. Str. 107.

ljubeč in gledajoč ali celo občudujoč predajajo temu, kar je lepo, dobro in resnično. V »subjektivno« usmerjenih dobah pa korak za korakom srečavamo računarski tip človeka, ki mu je malo mari »bistvo« stvari, ampak ki hoče svet in človeka obvladovati ter izkoriščati s čim priprostejšimi sredstvi. In »modrost, pravičnost, učenost« so takemu – »device brez dot« (Prešeren).

Cato je rohnel zoper prihajajočo povodenj grškega duha (gl. str. 142). In ko so l. 155. prišli trije grški filozofi kot odposlanci v Rim, je Cato dosegel, da jih je senat kar najhitreje odpravil, samo da ne bi morda s kakimi predavanji kaj kvarili.

V kako brzem koraku si grška (helenistična) vzgoja in obrazba odslej osvojuje Rimljane, pa se verno zrcali v klasičnem verzu pesnika Horacija, češ: »Graecia capta ferum victorem cepit«. Po naše – (na bojišču) premagana Grčija je (kulturno) premagala divjega zmagalca.

Pedagoška teorija v republikanski dobi.

Pedagoška teorija ima v glavnem to nalogo, da ugotavlja, v kakih medsebojnih odnosih je vzgajanje in obrazovanje mladega rodu s kulturnim življenjem dobe. V rimski republiki se na torišču *pedagoške teorije* z uspehom udejstvuje trojica mož: starejši *Cato*, *Varro* in *Cicero*.

Marcus Portius Cato Maior (234–149).

Catonov *teoretsko-pedagoški* lik o vzgojniški *praksi* njegovi (gl. str. 142) nam izklesano predočuje sledečih nekaj stavkov:

Državnik Cato je s *prozo*, ki jo je pisal, učil (pred vsem svojega sina) zvestobe starim šegam, rodni zemlji in samonikli domači kulturi. Njegovi spisi:¹

»Carmen de moribus« (Beseda o šegah) slavi staro dobo, ki je poezijo zaničevala.

»Origines« (Spočetki) so zgodovina Rimljanov in sosednih narodov.

»De agri cultura« (O kmetovanju) razpravlja o blagoslovu zemlje in patriarhalni družini.¹

¹ Fr. Sušnik, Pregled svetovne literature. Str. 53)

Marcus Terentius Varro (116–27).

Na prevalu med starejšim, v pristnem rimskem bitju in žitju ukoreninjenim, pa med novim, »modernim«, po grškem vzorcu usmerjenim vzgajanjem in obrazovanjem se dviga močan rimljanski genij z imenov Varro. To je pač *najuniverzalnejši Rimljan*, ki obsega vse znanje svojega naroda, kakor nekoč Aristoteles. Je to človek, ki z odprtim očesom gleda dejanje in nehanje, mišljenje in vrednotenje svojih rojakov ter je hkrati globoko patriotski značaj.¹

In ta mož oznanja pod konec rimske republike, da je med Rimljani zmagal – *grški* obrazovalni sistem: pravo rimsko obrazbo da je izpodrinil nov tip občne obrazbe, ki je semkaj presajen iz Grčije. Catonov učni sistem je obsegal: retoriko, poljedelstvo, pravoznanstvo, vojskovanje, zdravilstvo in zgodovino. Sedaj pa se čedaljebolj uveljavljajo *enciklopedične* vede, »sedmero svobodnih umetnosti« (septem artes liberales) po grškem načinu: gramatika, dialektika, retorika, geometrija, aritmetika, astronomija, muzika. Na prejšnji, rimski pravec spominja samo še to, da je Varro tej sedmoricici dodal – medicino in arhitekturo.²

Varro je avtor *najstarejšega rimskega spisa o vzgoji* »De liberis educandis« (O vzgajanju mladega rodu).

Marcus Tullius Cicero (106–43)

O *rimski obrazbi* se lahko reče, da postaja proti koncu republike – »*kolonija*« *grške kulture*. A grško kulturo je Rim sprejemal takšno, kakršna je bila na »helenistični« (gl. str. 132) stopnji grškega razvoja: kot zanimanje za *znanost* in *filozofijo* (idealistični cilj obrazbe) pa za *govorništvo* (retorični ali utilitarni cilj). Klasičen zgled je Cicero, v čegar duši se oboje pretaplja v eno. Ta mož, najznamenitejši rimski govornik in izredno plodovit pisec vzorne latinske proze (»ciceronska latinščina«), »glasnik rimske meščanske kulture ter nje največji reprezentant«, nastopa v svojih spisih in govorih (pred sodiščem, na ljudskem zborovanju, v senatu) kot *filozof* (De senectute, De amicitia, De officiis), a tudi kot *advokat* (s te plati se je še posebe proslavil z

¹ Kopp, Geschichte der griechischen Literatur. 5. izd. (1893). Str. 142-3.

² W. Dilthey, Pädagogik, str. 70.

Pa še Decimus Junius *Juvenalis* (ca. 60–140), »zadnji veliki satirik rimske literature«, bodi omenjen tukaj. A v poštevh prihajajoča publikacija so njegove »*Satirae*« (5 knjig), ki da mu vro iz duše kar same, češ: »*difficile est satiram non scribere*« (teško je, ne pisati satiro) ali pa »*facit indignatio versum*« (iz ogorčenja se mi poraja verz). V sveti jezi neusmiljeno in pa s strahotno nazornostjo razkrinkava Juvenal vso etično gnilobo družbe v cesarskem Rimu: brezsrarnnost, hinavščino, lakomnost, predrznost, pohoto, podlost – čemur vsemu se predajajo kar na veliko možje in žene in tudi mladina. Iz njegovih satir se še danes tolikokrat citirajo verzi: »*Maxima debetur puero reverentia*« (otroka bi trebalo kar najbolj spoštovati) – »*Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano*« (prosimo Boga, da bi zdrav duh bil v zdravem telesu) – ali ostra ploha besed, ki jih zakonska Ksantipa strese pred moža: »*Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas*« (to hočem, tako ukazujem, pa naj i moja volja stopi na mesto pameti).

Da je Juvenal tako večče ljudem dal gledati sam sebe, kakor pač le malokdo pred njim in tudi za njim, to je *pedagoška* nota v njegovem delu. Saj je v tej in oni satiri nekaj ali kar mnogo onega duha – »ki je ob njem Dante spesnil svoj Inferno, Macchiavelli napisal svojega Principe, Michelangelo naslikal svojo poslednjo sodbo« (Scherr)¹.

III. KRŠČANSKI PRAVEC VZGOJE IN OBRAZBE.

Od Apolona in Dioniza do krščanskega Boga.

Za oficielno (državno) religijo je v »zlati« (Periklejevi) dobi grške kulture veljala – *delfska* bogovernost. Zato pa bi se utegnil kdo začuditi, da je na čelni strani delfskega svetišča spredaj bil upodobljen Apolo, a na čelni strani odzad – Dioniz. In vendar to iz stvarnih razlogov niti ni moglo biti drugače! Kajti danes vemo, da je delfska religija, ki je v 5. stol. obvladovala vse Grke, že poznejša stopnja v razvoju grškega verstva. In delfska bogovernost je duhovna struja, ki se v njej tam od 6. stol. dalje v eno spaja dvoje zelo različnih tokov: *apolinski* in pa *dionizijski*.

Apolo in pa Dioniz na delfskem svetišču sta *simbol* ali podoba onih dveh svojevrstnih sil, ki se ena ali druga ali obe udejuvujeta, kadar si prizadevaš, da bi svet ali življenje spoznal ali pa tako in tako oblikoval.

Apolo je na tej stopnji razvoja simbol »klasično« (do popolnosti) *ubranega duha*, se pravi: v sebi skladne jasnosti. On je »vedež«, ki mu je znano vse, kar je: svet, človek, božanstvo – tudi bodočnost. Njemu je vesoljnost razkrita do zadnjih, »absolutnih«, to je brezpogojno bivajočih plati.

Dioniz pa je izprva bil podoba *borbe z ovirami in nevšečnostmi*, ki jo mora človek brezpogojno vzeti nase, kadarkoli mu je do tega, da bi s svojim kulturnim delom dosegel uspeh. Torej nekakšen simbol *kulturnega kvasu* v razvoju grškega duha. In šele na poznejši stopnji kulture (to je »civilizacije«, gl. str. 69) postane Dioniz Grkom to, za kar ga običajno sedanjiki imamo – »Bákchos«, se pravi bog vina in vinske pojnosti.

Globlje umevati Dionizov kult, ki se je potem iz njega razvil »orfizem«¹, nas uči jonski filozof Heraklit (v 2. polovici 6. stol.) s svojim rekom: *Dioniz* pa *Hades* sta isto. A razvoj se je vršil takole.

¹ Scherr, l. c., str. 157

¹ Gl. M. Vilhar, Orfej in orfizem. Prispevki k zgodovini grške religije.

Težke dogodivščine v obeh meščanskih vojnah (88–82, 45–44: Sulla, Marius, Catilina, Caesar, Pompeius) so Rimljanom globoko pretresle dušo; zato pa so postali zelo dostopni *verskim vplivom*. Toda bogovi, ki jih je država velevala častiti, jim niso več zadoščali. Že izza Avgustovih časov so po grško-orientalskem vzorcu najprej umrlega vladarja častili po božje ter mu dali pridevek »božanski« (divus); potlej pa jim je tudi za živa vladar veljal za boga (deus) in versko češčenje njegovo se je sprejelo med državne kulte. A prvi je Domicijan (81–96) zahteval, da so ga nagovarjali: »domine et deus noster«.

Rimska duša je, kakor rečeno, postala versko dovzetna. In tako srečavamo zdaj po vrsti poizkuse, da se znova ožive stari kultu ali pa i uvedejo novi. Avgust se je brigal za ene in druge. Še prav posebe pa so njegovi nasledniki v rimski Panteon naselili mnogo božanstev z vzhodne strani. Najrazličnejših vrst praznoverje se je razpaslo zlasti po nižjih ljudskih plasteh in pa med vojaštvom. Pa tudi izobražence je zagrabil ta verski pokret.

Judom in kristjanom njihova vera ni dovoljevala, da bi istočasno častili še druge bogove; zlasti pa je glavna misel krščanske cerkve bila, da izven nje ni izveličanja. In njeni voditelji so že iz vsega početka pogumno pa dosledno naglašali, da s Cerkvijo prihaja – »civitas Dei« (božja država) kot »svetu« nasprotna plat in s tem pravi narod božji. In ob tej točki je moral izbruhniti *kontrast* med Kristusovimi verniki pa med rimsko državno oblastjo.

Še pod Domicijanom (81–96) so Rimljani tako bore malo poznali jedro krščanstva, da rimski pisatelji te dobe ne razlikujejo med Judi pa med kristjani. In tako so mešali mlajše krščanstvo s starejšim judovstvom, katero jim je bilo znano že delj časa (Judeja je že pod Caesarjem bila rimska provincija). Najbolj znano je Rimljanom bilo le to, da so se ti in oni, kristjani in Judje, branili opravljati verske daritve pred vladarjevim kipom.

Tam do sredine 3. stol. državna oblast ne nastopa proti kristjanom s tem namenom, da bi iztrebila Kristusov nauk. Samo če se ne pokorijo državnim napravam, kamor se je štel tudi božji kult cesarjev, tako je odredil cesar Trajan (98–117), se naj kličejo na odgovor in kaznujejo.

V rimski državi se je med tem čedaljebolj širila vrsta grških in orientalskih kultov pa misterijev (na pr. »orfizem«, ki je bil verska sekta »dionizijske« religije – gl. str. 157) s tajinstvenimi ceremonijami (obredi). Udeleževal se jih je Rimljan iz vseh slojev, nižjih in višjih. A širjenje teh kultov je pred vsem drugim pospeševal visoko razviti promet med vzhodom iz zahodom.

Tak bogoverski pravec Rimljanove duše, posebno pa strah pred togotnimi bogovi (timor deorum), je kajpa bil hkrati v prid razširjanju krščanstva. Pa še to je treba pomisliti, da se *krščanska etika* neskončno dviga nad etiko vseh dosedanjih religij: od vernikov zahteva čisto srce, oznanja ljubezen do bližnjega v tej dobi boja vseh proti vsem, prinaša enakopravnost sužnju in ženski, proglašja bogastvo in luksus za oviro Bogu ugajajočega življenja ter tolaži uboge.¹

A nekaj velikega je v tem, da si krščanstvo kljub vsem oviram, celo kljub občemu preganjanju, ki nastopi v 3. stoletju in ga je s posebno silo izvajal cesar Decius (249–251), med Rimljani neudržno pa čedaljebolj krči pot do – *novega človeka*. Z »novim človekom« pa hkrati prihaja Rimljanom – nov *obrazovalni sistem*.

Centralna misel in krščanstvu je nauk, da je sleherni človek ustvarjen po *božji podobi*, torej:

*da smo očeta enega sinovi,
ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi,
da ljubiti' mor'mo se prav' uk njegovi.*

Prešeren.

Zahodnoevropskega človeka je tako oznanilo pač moralo usmeriti v povsem novi pravec življenja. »Na mesto borbe za oblast in uživanje krščanstvo hoče boj zoper sleherni vrsto samoljubja; bojišče se tako prenese v notranjost posameznika. Antična filozofija stojnikov je s podobnimi zahtevki došla le izobražence, a krščanstvu je bilo dano, da visoko misel *ljubezni do človeka* zanese tudi med množice. In s tem, da se pričujoča misel proglašja za najvišjo izmed vseh npravstvenih vrednot, je odslej *moč vesti* mobilizirana za uravnavanje odnosov med gospodarjem pa hlapcem, med bogatim

¹ Gl. A. Bauer, l. c., str. 230 in sl.

egoizem teh ljudi slednjič zahteval njegovo smrt. A Kristus je prinesel tudi to žrtev ter tako postal *zglede* neskončne ljubezni in svetu pokazal, kako se da egoizem pobijati do zadnjih posledic. Saj »večje ljubezni nima nihče, kakor je ta, da kdo da svoje življenje za svoje prijatelje! In tako je Kristus res s svojo smrtjo odrešil svet ter človeštvo spravil z Bogom ljubezni.¹

Kaj je učila Cerkev?

Krščanstvu je že izprva bil na razpolago bogat literarni imetek: (judovska) biblija ali *sv. pismo stare zaveze*. Ko se krščanstvo loči od judovstva, vzame s seboj na pot judovske knjige o božjem razodetju. In ob »knjigi vseh knjig« krščanstvo poslej *iz svojega* izgradi ono filozofijo zgodovine, ki obsega ves razvoj od početka pa do konca sveta in mu je vrhunec v tem, da prihaja Kristus ter ž njim nebeško kraljestvo. Je to nauk o ustvarjenju, vzgoji in odrešitvi človeštva. Na sv. pismu torej sloni *učljivi* del krščanske miselnosti in krščanskega bogoslužja (kulta): kakor nekoč v sinagogi, tako se odslej tudi v krščanskih svetiščih bere in razlaga sv. pismo ter je za podlago bogoslužju, molitvam in psalmom.

Nikar pa ni izprva težišče krščanstvu bilo pismo in nauk. *Jedro krščanstva* je marveč iz vsega početka – zakrament, svetotajstvo, *misterij*. Cerkev se torej razvija iz misterijskega kolektiva (občestva). A tik zakramenta stoji *entuziazem* ali verska (od Boga navdahnjena ali inspirirana) gorečnost takih oseb, posebno apostolov, iz katerih govori neposredno razodetje – moč, ki jim je kot milost (»*chárisma*«) podeljena ad personam. So to možje, ki kot potniki iz kraja v kraj oznanjajo blagovest o Kristusu in nebeškem kraljestvu, blagovest, ki so jo sami prejeli na tajinstven način. Najbolj izrazita postava med njimi je pač apostol Pavel.

To so tvorci *prakrščanske literature*, ki je *temeljno učivo* Cerkve. Sestavni del te literature so: evangeliji, listi, legende, dejanja apostolov, pridige, skrivna razodetja (apokalipse). Ti spisi so se že zgodaj rabili pri bogoslužju kot *čitanke* in kot *učbeniki*.

Evangeliji so nekaj tako edinstvenega v svetovni literaturi, da jim ni najti para. Nobena izmed drugih misterijskih religij ne prikazuje na tako samobiten način svojega bogoverja. Notranja struktura evangelijev je ta, da se bogoversko *pripovedovanje* prepleta s *propovedmi* (na pr. pridiga na hribu) in pa z etičnimi nauki.

Krščanski kult je po takem svojevrstna enota iz dveh nasprotnih sestavin: *učljivi*, racionalni in etični elementi se spajajo z zakramentalnimi, *mističnimi*. A to krščanski Cerkvi že izprva daja širok (v »univerzalnost« segajoč) temelj ter ji omogoča vsestranski razvoj (brezmejno ekspanzijo).

Pričakovali bi pač, da krščanstvo, ki je v njem kakor pravkar rečeno, i močan racionalni ali učljivi pravec, ustvari še samosvojo obliko *šolskega obrazovanja*: bodisi šolo za poklicno obrazovanje duhovnikov bodisi občeobrazovalno (cerkveno) šolo ali pa kar oboje. Pa ni bilo tako. Globlji razlog je v tem, da Cerkev v jedru *ni* bila *učni zavod*, temveč je hotela služiti zakramentalnemu odreševanju duš. *Učilišče* postane Cerkev šele pozneje, pa tudi tedaj šele v *drugi vrsti*: ko je imela nalogo, da *severnim narodom* prinese ne samo Evangelij, ampak tudi antično kulturno dedščino.¹

V kaki obliki je Cerkev (vzgajajoč in obrazujoč) učila?

Cerkvi je bilo do tega, da bi svojim vernikom uravnavala življenje. Zato pa je morala biti, oz. postati – *vzgojevalnica* in *obrazovalnica*. Zlasti pa si je prizadevala, da pridobi *družino* za svoje vzore in nazore. *Starši* bi naj otrokom dajali potrebnega znanja o zgodovini in poteku človekovega odrešenja: seznanjali bi jih naj s sv. pismom, jih učili moliti pa peti psalme. Toda koliko neki je bilo tistikrat staršev, ki bi lahko otroke primerno obrazovali! Saj so še duhovniki pogosto bili docela neizobraženi ali pa so le pomanjkljivo poznali sv. pismo.

In cerkvi se zgolj zato ni posrečilo, da temeljito pokristjani svet, ker ni imela – svojih obrazovališč.

V obrazovalne svrhe je cerkvi izprva bil na razpolago edinole *učljivi* del bogoslužja: branje sv. pisma in pridiga; a liturgično-

¹ Gl. O. Bournot, Grosse Erzieher zweier Jahrtausende.

¹ E. Kriek, Das Lehrgut der Kirche. /Gl. Lit.: str.

- Tretji stavec.* – Jato begotno ptic lahkokrilih
v zanke in mreže lovi.
Divje blodeče gozdne zveri
ter zarod, ki hrani ga morje in reka,
plen so domiselnega človeka.
- Četrti stavec.* – Zvitost in spretnost njegova sta dika!
Gorske zverine obvlada celo,
volu uklepa v jarem glavo,
vkroti nevkrotljivega bika.
- Peti stavec.* – Jezik, to jadrno pšico duha,
si je izmislil, vstanovil državo;
mraza in dežja vbriniti se zna,
v stiskah si najde nasvèt in pot pravo.
- Zbor.* – Boleznim kužnim vsem je našel lek,
le smrti ne vbeži iz veka v vek.
- Prvi stavec.* – Tako preko mer darovit
krene na dobra zdaj, krene na slaba spet pota.
Prvi v državi je, varen branik ji in ščit,
če ne premami ga zmota.
Ali i njen je najhujši sovrag,
če stare ukaze tepta in dedno pravo bogov.
- Zbor.* – Nikdár ne bo tak upornik prijatelj mi drag,
nikdár ognjišča mu nudil domači moj krov.

(Fr. Albrecht)

SMISEL IN POTREBA ZAKONODAJE.

Plato: Zakoni.

Zakonodaja je ljudem potrebna; saj morajo živeti tako kakor veleva postava in bi se sicer nič ne razlikovali od najbolj divjih zverin. To pa prihaja odtod, ker ga ni človeka, čegar duh bi po naravi bil dovolj zrel za spoznanje, kaj je ljudem za politično življenje prav in kaj ne; in pa ker živ krst, čeprav je spoznal to, kar je izmed vsega

najboljše, nima ne moči in tudi ne volje, da bi svoje dejanje in nehanje usmerjal ob tem spoznanju.

To pa se zato ima tako, ker ni kaj lahko priti do spoznanja, da ima država brez ugovora bolj skrbeti za obči blagor nego pa za blagor posameznika (saj skupni blagor po državah združuje, blagor posameznika pa le bolj ruši); in tudi zato ker je hkrati v korist vkupnosti in posameznika, če se obči blagor izdatneje in pa bolj premišljeno jemlje v poštev nego pa blagor posameznika.

In dalje: lahko da je ta ali oni res že prispel do spoznanja, da je tej stvari po naravi tako -- toda če tak človek prej ali slej pride na vladajoče politično mesto brez odgovornosti in omejene oblasti, vendarle ne bo zmož, da bi ostal zvest omenjenemu načelu ter bi se v vsem svojem političnem življenju najprej brigal za narodov blagor in šele potem za svojega. Kajti človeška narava bo vedno znova v njem budila samopašnost, ga mikala k sebičnemu dejanju in nehanju ter storila, da bo se vselej nepremišljeno izognil trpkemu izkustvu ter vsikdar drvel za navidezno koristjo, imajoč to za vse bolj važno nego pa poštevanje tistega, kar je pravičnejše in boljše. In na ta način bi človeška narava sama pospeševala temoto ter slednjič sama sebe in tudi vso državo premenila v torišče popolnega zla.

Če pa bi se vendarle kedaj po božji volji narodil človek, ki bi od narave bil zrel in sposoben, da izpolni očrtane zahtevke, tedaj bi ne bilo treba zakonov, ki se jim naj pokori on in pa njegovo dejanje in nehanje. Više nego da spoznavajoč uvidevaš kaj, ne sega namreč noben zakon in noben red; zato pa tudi ne gre, da bi pamet naj si bo v kakršni koli obliki bila podložnica ali sužnja – marveč ona obvladuj vse, ako je res po svojem bistvu svobodna in resnična. A takega stanja danes ni pač nikjer in v nobeni obliki. In tako se nam je odločiti za drugo možnost: za red in postavo, ki res da ne moreta vsega jemati v misel in ozir, vendar pa mnogokaj.

(Sylvester – Ozvald)

Jasno je torej, da je država nekaj po naravi danega in pa da je prej ko pa posameznik; če si posamezni človek tu ali tam ne zadostuje več v svoji odcepljenosti, tedaj mora biti v takem odnosu do države kakor so drugi deli ali udje do tiste celote, ki jih obsega. A kdor ne more živeti v skupnosti ali pa je ne potrebuje, ker si zadostuje sam, ta tudi ni član države, marveč je ali žival ali bog.

Od narave je v vse ljudi položena težnja po državni skupnosti in tisti, ki je prvi upeljal to uredbo, je bil začetnik največje blagobiti in koristi.

Dovršeni človek je najplemenitejša stvar na svetu; a tudi najpodlejša, če pušča v nemar pravo in postavo. Kajti nekaj groznega je nepravilnost, če ji je dano orožje. A človeku služi za naravno orožje prirojena prebrisanost in moč volje, ki se dasta porabiti za jako nasprotne svrhe. Zato je človek brez vzgojene volje najmalopridnejši in najbolj divji stvor, glede na spolno slo in sladkosnednost pa najnižkotnejši.

Izvor pravičnosti pa je šele država. Saj pravo ni drugega nego red, ki vlada v državni skupnosti; in to pravo odloča o tem, kaj je pravično, kaj krivično.

(Sylvester - Ozvald)

PRAVIČNOST.

Aristoteles: Nikomahova etika.

Pravičnost je krepost.

V mislih nima tega ali onega posameznika, ampak odnos posameznika do skupnosti z drugimi ljudmi. In prav zato velja pravičnost celo za najvišjo izmed vseh kreposti.

Neki pesnik¹ je dejal, da niti jutranjica niti večernica ne doseza čudovite bleščave, ki je lastna pravičnosti. In tudi mi pravimo s pregovorom, da pravičnost vsebuje vso človeško krepost. Slove pa za najpopolnejšo krepost, ker je hkrati vnanja uporaba dovršene kreposti.

¹ Grški pisatelj žaloiger Euripides (5. stol.) - v svoji tragediji »Melanippe«.

Dovršena je torej zato, ker je pravičnik ne uporablja samo zase, marveč jo lahko izpričuje tudi do sočloveka. Kajti marsikdo zna sicer v lastnih zadevah biti kreposten, nikar pa ne i v odnosu do drugih ljudi. Že iz tega razloga utegne Bias¹ imeti prav s svojim modrim izrekom: »Šele tvoja služba pokaže, kdo si.« Zakaj kdor vrši tako ali tako službo, ima opravka z drugimi ljudmi in je član državljske skupnosti.

In prav zategadel stopa pravičnost pred nas kot nekaj tako izredno blagodatnega: samo ona se v prvi vrsti obnese nasproti ljudem. Pravičnik namreč najprej stori to, kar je drugim v prid in na korist, bodi v službi ali pa sicer v njihovem dejanju in nehanju.

Najslabši državljan bi po takem bil tisti, ki bi pokazal svojo nepravilnost in pa ničvrednost ne le sam do sebe, ampak tudi še proti svojcem in prijateljem. A najboljši sodržavljan je in ostane oni, ki svoje kreposti ne obrača v lastni blagor, temveč izključno v blagor sočloveka. Kajpa ni lahko biti takšen človek.

A taka pravičnost velja za najvišji zakon človeškega sožitja. To ni le del kreposti, ampak sama krepost do dna in do vrha - kakor i nepravilnost ni samo delec malovrednosti, temveč kar malovrednost vseskozi po svojem obsegu in vsebini.

Pravičnost ustvarja in varuje v življenju države dobrobit pa srečo posameznih članov enotne celote.

(Sylvester - Ozvald)

VISOKOMISELNIK (»MEGALO-PSYCHOS«).

Aristoteles.

Kdor pazljivo motri razvoj starogrške kulture, ne more zlepa prezreti, da je tej kulturi prav vidno vtisnjen *aristokratski* žig. Najverneje se to pač zrcali v *Homerjevih* pesnitvah, ki so bile v oblikovanju helenskega človeka to po priliki, kar je krščanskim narodom sv. pismo stare in nove zaveze, in pa v grški *tragediji* (Aischylos, Sofokles, Euripides), ki je »vir in vzor vse svetovne dramatike do naših dni« (J. Debevec).²

¹ Bias je bil eden izmed sedmorice grških modrijanov (6. stol.).

² J. Debevec, Grška drama. V letnem poročilu I. klas. gimn. v Ljubljani za šolsko l. 1912/3. Str. 3.

dan za dnevno umira? Motimo se namreč v tem, da vidimo smrt zmeraj samo *pred* seboj: saj je po večjem že mimo! Vsa leta, ki so za nami, ima že smrt v rokah. Zato pa delaj, moj Lucilij, kakor pišeš, da delaš: drži vsako uro kakor s kleščami! Čvrsteje ko zagrabiš današnji dan, manj boš odvisen od jutrišnjega. Med odlašanjem poteka življenje!

Vse je drugih last, Lucilij, samo čas je naš. Zgolj to begotno in spolzko reč nam je dala narava v svojino, pa še iz te nas prežene, komur koli se zljubi. In ljudje so tako nespametni, da si dajó vsako, še tako poceni in lahko vračljivo malenkost zapisati na rovaš, da pa je tudi s časom na dolgu, kdor ga je prejel, na to nikdo ne misli. In vendar je čas edina stvar, ki je niti hvaležni ne more vrniti!

Vprašal boš morda, kako delam pa jaz, ki ti dajem take nauke. Odkrito priznam: kakor človek, ki veliko potroši, a je natančen v računih: svoje izdatke si skrbno zapisujem. Ne morem trditi, da nič ne potratim, pač pa lahko povem, kaj, čemu in kako potratim, to je, navesti utegnem vzroke svojemu neznatnemu imetju. Toda godi se mi kakor večini takih, ki so po nedolžnem zabredli v stiske: vse je spregledljivo do njih, ne pomaga jim pa živa duša! Po mojem ni ubog, kdor je zadovoljen s tem, kar mu preostaja, pa bodi še tako malo. Tebi pa vendar želim, da si svoje ohraniš in začneš o pravem času štediti. Zakaj kadar je sod nagnjen, so rekli naši stari, tedaj je prepozno misliti na varčevanje: na dnu je le bore ostanek in še ta je kalež.

Zdrav bodi!

(A. Sovrè)

OTROK V DOMAČI VZREJI.

Kvintilijan (Institutio oratoria, I,1), ca. 35-95.

Predvsem naj dojilje ne govoré žargona! Hrisipos si je želel za ta poklic modrijanke, ko bi bilo mogoče; vsekakor pa je hotel, da se izbirajo kar se da dobre. Seveda prihajajo pri njih pred drugim v poštev npravne vrline; vendar pa jim bodi tudi govorica pravilna. Dojiljo otrok najprej sliši, njene besede skuša posnemaje ponarejati. Že po naravi pa se najvztrajneje držimo reči, ki smo jih prejeli v zgodnjih letih: prav kakor i posodi ostane duh po tekočini, ki jo prvokrat vliješ

vanjo, ali kakor iz volne ne moreš izprati barv, s katerimi si popisal nje preprosto belino. In ravno prvi vtisi se tem čvrsteje zarišejo v spomin, čim manj so lepi. Zakaj dobro se rado sprevrže v slabše, slabo v dobro pa kaj težkó! Zategadelj naj se otrok, vsaj dokler je dete, ne navaja na govorico, ki se je bo moral morda odvaditi!

Kar se tiče staršev, bi bilo želeli, da bi imeli čim več izobrazbe, in sicer tu ne mislim samo na očete. Tako je k zgovornosti Grakhov, kolikor vemo, nemalo doprinesla njuna mati Kornelija, ki se je njen znanstveno šolani slog ohranil v pismih celo do potomcev. Tudi Lelija je baje v govorjenju dosegala leporečnost svojega očeta in govor Hortensije, ki ga je imela pred triumviri, se bere tako, da dela čast ne zgolj ženskemu spolu. Vendar naj tisti, ki sami niso imeli priložnosti, da bi se bili izomikali, ne zanemarjajo skrbi za šolanje svojih otrok, le da naj si pač v tem primeru prizadevajo bolj za njih npravstveno vzgojo.

Kar sem povedal o dojiljah, velja tudi o poslih, med katerimi se otrok vzgaja, zlasti pa o »pedagogih« (domačih učiteljih): ti bi morali biti ali res izobraženi – to naj bi jim bila glavna skrb –, ali pa naj bi se vsaj zavedali svoje nevednosti. Nič ni zoprnejšega mimo nadutežev, ki so komajda prestopili meje osnovnega znanja, pa si domišljujejo, da so vso učenost pozajeli z véliko žlico. Zakaj ta pasma ljudi se le z nejevoljo odpoveduje vlogi ukazovalca: šopiri se večidel z nekim namišljenim pravom oblasti ter neredko z besnečo gospodovalnostjo razkazuje svojo neumnost.

Meni se zdi primerno, da začne otrok z učenjem grškega jezika, ker si bo latinščino kot občevalni jezik usvojil celo proti naši volji in pa ker ga je treba seznaniti prej tudi z grško omiko, od koder izvira naša. Vendar pri tem ne priporočam tolikšne temeljitosti, da bi se moral dečko dlje časa ukvarjati z grščino, kakor je splošno v navadi. Nasledek ti enostranosti so namreč pogoste napake v /domačem/ izgovoru, ker ga tuji glasovi pokvarijo, silo trpi pa tudi jezikovni izraz: zakaj komur so se zbog trajne rabe vtisnile grške figure, se mu trdovratno vsiljujejo tudi v materinščini. Potemtakem je prav, da za grščino kmalu sledi pouk latinščine in da napredujeta oba jezika z enakom pospeškom. Kajti le tako, da začenjamo obema posvečevati enaki del pazljivosti, ne bosta drug drugega prikrajševala.

Nič, kar očem, kar ušesom je gnus, ne pridi prek praga,
kjer prebiva kak oče: o, proč, punčare zvodnikov,
proč razbrzdane gostí in petje ponočnih lizunov!

Sveto obzirnost zahteva otrok! Če misliš grešiti,
glej pazljivo na čast, dolžán si jo letom otroka,
naj nedolžni te sin odvrne od volje do greha!

(A. Sovrè)

O VZGOJI OTROK.

Plutarh.¹

Da se mlad človek vsestransko in celotno izobrazí, mora hkrati troje srečno hoditi v par eno z drugim: nadarjenost, uk in izurjenost – z ukom mi je tukaj v mislih učenje, a z izurjenostjo vaja. Pričetki obrazbe zavise od nadarjenosti, napredek od učenja in uspeh od pridnosti, a najvišja zmogljivost od vseh treh. Kadarkoli pa ene izmed teh treh reči ni, mora vselej obrazba šepati. Kajti nadarjenost brez uka ostane mračna, uk brez nadarjenosti nima učinka in vaja brez obojega ni kaj dovršenega. Za obdelovanje polja je pred vsem drugim treba plodovite zemlje, veččega poljedelca in kaj prida semena: in nadarjenost je kar podobna zemlji, učitelj poljedelcu, vzgajanje s pomočjo uka in poučila semenu.

Mlad človek, ki mu božje bitje nakloni vse to, je kajpa v milosti in božanstvu ljub. Če pa bi kdo nemara mislil, da je otrokom, ki niso nadarjeni od narave, povsem nemogoče, nedostatek naravnih darov nadomestiti z dobrim ukom in dobro vajo – tedaj mu povem, da se na veliko in silno moti. Kajti od narave ti dano nadarjenost lahko vniči lahkomiselnost toda dober uk popravi otrokove napake; in pa – nemarnemu otroku se izmuzne še to, kar je najlažjega, a z druge strani se vendar kaj težkega doseže samo z naporom.

(Sylvester - Ozvald)

LITERATURA

v pošte vzetih spisov (avtorji si slede po abecednem redu).

1. *Bachofen* Johann Jakob, Der Mythos von Orient und Okzident.
2. *Barth* Paul, Die Geschichte der Erziehung in soziologischer und geisteswissenschaftlicher Beleuchtung.
3. *Bauer* Adolf, Lehrbuch der Geschichte des Altertums. izd.
4. *Bauer* Adolf, Vom Griechentum zum Christentum, 1910.
5. *Becher* W., Platon und Fichte: die königliche Erziehungskunst. Eine vergleichende Darstellung auf philosophischer und soziologischer Grundlage, 1937.
6. *Berve* H., Sparta, 1936.
7. *Bork* A., Der jugendliche Mensch in Platons Werk. (V reviji »Erziehung« 1941, zv. 8/9.
8. *Bournot* O., Grosse Erzieher zweier Jahrtausende, 1927.
9. *Brake* Jürgen, Wirtschaften und Charakter in der antiken Bildung.
10. *Brinar* Josip, Anton Martin Slomšek kot pedagog, 1901.
11. *Burck* E., Altrömische Werte in der augusteischen Literatur. (V zbirki »Probleme der augusteischen Erneuerung«, 1938).
12. *Burckhardt* Georg, Geschichte des Kultur- und Bildungsprobleme nach den wichtigsten Dokumenten. Eine Einführung in die Kulturphilosophie, 1922.
13. *Burckhardt* Jakob, Weltgeschichtliche Betrachtungen.
14. *Busse* A., Sokrates, der Erzieher, 1914.
15. *Cohn* Jonas, Führende Denker.
16. *Debevec* Jože., Vzori in boji.
17. *Dilthey* Wilhelm, Pädagogik. Geschichte und Grundlinien des Systems.
18. *Dovifat* E., Rede und Redner. Ihr Wesen und ihre politische Macht.
19. *Fischer* Aloys, Entwicklung, gegenwärtiger Stand und pädagogische Bedeutung der Jugendforschung. Sonderdruck aus »Jugendkunde und Schule«. Str. 3-4.
20. *Foerster* F.W., Alte und neue Erziehung.
21. *Frieck*, Erziehungsphilosophie.
22. F. S., Die Weltbedeutung der Platonischen Akademie. (Dnevnik »Tagespost«, 25/6. 1933).
23. *Gasser* A., Geschichte der Volksfreiheit und der Demokratie.

¹ Plutarh (46-120), grški pisatelj iz rimske »cesarske« dobe.

24. *Gesemann* Gerhard, Der montenegrinische Mensch. Zur Literaturgeschichte und Charakterologie der Patriarchalität.
25. *Goethe* Wolfgang Johann., Gespräche mit Eckermann, 29./2, 1826
26. *Göttler* Josef, Geschichte der Pädagogik.
27. *Gruden* Josip, *Mal* Josip, Zgodovina slovenskega naroda, 1910-1939.
28. *Günther* Hans F. K., Platon als Hüter des Lebens. Platons Zucht- und Erziehungsgedanken und deren Bedeutung für die Gegenwart.
29. *Hehlmann* W., Geschichte der Erziehungswissenschaft im Aufriss.
30. *Horneffer* E., Der Platonismus und die Gegenwart.
31. *Jaeger* Werner, Paideia. Die Formung des griechischen Menschen. I. 2. izd., 1936.
32. *Jaeger* Werner, Humanistische Reden und Vorträge. Pogl. »Platos Stellung im Aufbau der griechischen Bildung.« 1937
33. *Jaeger* Werner, Demosthenes.
34. *Kelemina* Jakob, Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva, 1930. (Ponatis Založba Humar, Bilje, 1997 - op. ur.)
35. *Kopp*, Geschichte der griechischen Literatur. 5. izd., 1893.
36. *Kos* Franc, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.
35. *Kos* Milko, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije.
36. *Kragelj* Andrej, Ilijada. Povest slovenski mladini, 1900.
37. *Kragelj* Andrej, Odiseja. Povest slovenski mladini. 2. izd., 1900.
38. *Kriek* Ernst, Bildungssysteme der Kulturvölker, 1927.
39. *Kriek* Ernst., Erziehungsphilosophie.
40. *Kriek* Ernst, Grundriss der Erziehungswissenschaft.
41. *Lamer* H., Wörterbuch der Antike.
42. *Litt* Theodor, Geschichte und Leben.
43. *Maier* Heinrich, Sokrates. Sein Werk und seine geschichtliche Stellung, 1913.
44. *Menzel* A., Griechische Soziologie.
45. *Müller-Freienfels*, Bildungs- und Erziehungsgeschichte. Trije snopiči.
46. *Nestle* W., Vom Mythos zum Lógos. Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens.
47. *Nestle* W., Griechische Religiosität von Homer bis Pindar und Aeschylos.
48. *Nettleship* R.L., The theory of education in Plato's Republic.
49. *Nohl* H., Die pädagogische Bewegung in Deutschland und ihre Theorie.
50. *Oswald* Karl, Kulturerna pedagogika. Kažipot za umevanje včlovečevanja, 1927. (Ponatis Jutro, Ljubljana, 2000 - op. ur.)

51. *Pavičević* Mićun M., Crnogorci u pričama i anegdotima. (Več knjižic, zlasti pa 11.), 1932.
52. *Pitamic* Leonid, Država.
53. *Pohlenz* M., Staatsgedanke und Staatslehre der Griechen. Zlasti pogl. »Die Ethisierung der Polis durch Plato«, 1932.
54. *Rappard* William E., The crisis of democracy.
55. *Rousseau* Jean Jacques, Du contrat social, livre III.
56. *Scherr* Johannes, Illustrierte Geschichte der Weltliteratur.
57. *Schönbach* Anton, Ueber Lesen und Bildung.
58. *Sovrè* Anton, Kralj Oidipus (Uvod), 1944.
59. *Sovrè* Anton, Stari Grki, 1939 (Ponatis I. 2002 - op. ur.)
60. *Spann* O., Der wahre Staat. Vorlesungen über Abbruch und Neubau der Gesellschaft.
61. *Spengler* Oswald, Untergang des Abendlandes. I., II. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte.
62. *Spranger* Eduard, Hegel über Sokrates, 1938.
63. *Spranger* Eduard, Kulturmorphologische Betrachtungen. (V reviji »Erziehung« 12. letnik, 12. zv.)
64. *Spranger* Eduard, Pestalozzi. (V avtorjevi zbirki »Kultur und Erziehung«, 4. izd.)
65. *Spranger* Eduard, Sokrates. (V zborniku »Die Antike« VII., Zeitschrift für Kunst und Kultur des klassischen Altertums), 1931).
66. *Sušnik* Franc, Pregled svetovne literature.
67. *Stele* Francè, Kmečka kultura, 1944.
68. *Troels-Lund*, Himmelsbild und Weltanschauung im Wandel der Zeiten, 1908.
69. *Tumarkin* Anna, Das Apollonische und das Dionysische in der griechischen Philosophie. (V zborniku »Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung«, 1927, 3. zv.)
70. *Tumlirz*, Die Entwicklung der abendländischen Bildungsidee. (V zborniku »Die vierten Salzburger Hochschulwochen«, 1934).
71. *Ušeničnik* Aleš, Knjiga o življenju, 1941.
72. *Vidmar* Milan, Med dvema dobama. (Predavanje v Klubu absolviranih trgovskih akademikov).
73. *Vilhar* Miroslav, Orfej in orfizem. Prispevki k zgodovini grške religije.
74. *Wartewailer* Fritz, Die schweizerischen Volksbildungsheime. (V zborniku »Erziehungsgedanke und Bildungswesen in der Schweiz«, 1936.
75. *Willmann* Otto, Aristoteles als Pädagog und Didaktiker, 1909.

SPREMNA BESEDA

Knjiga, ki jo širšemu slovenskemu občestvu prinaša Jutrova Prosvetna knjižnica, je morala kar 57 let čakati na svoj prvi natis. Napisana je bila v »letih strahote«, kot imenuje Ozvald drugo svetovno vojno, in je vse do danes čakala na založnika, ki ga ni mogla (ali smela) dobiti v času takrat še Demokratične federativne Jugoslavije, čeprav je bil rokopis pripravljen za tisk. Pri založbi smo se trudili, da bi delo izšlo tako, kot ga je prof. dr. Karel Ozvald zapustil v svoji zapuščini. Rokopis je vsa ta leta skrbno hranil pisateljev sin Marijan, ki se mu ob tej priliki zahvaljujemo za zaupanje, da nam ga je izročil in dovolil pripraviti za objavo.

V naslednjih vrsticah pa želimo povedati zakaj je delo lahko samo tako kot je in je lahko nastalo samo v tistem »času groze« ter je unikaten spomenik doživljanja antične zgodovine ujete v slovenske krajevne in časovne robne pogoje let, ko smo se Slovenci znova odločali v katero smer in kako se bomo odpravili »na pot, življenju naprot«. Knjigo je treba brati s srcem, le tako bomo začutili navodilo za »smernice novega življenja«, ki jih odseva »plamen, ki iz davnine šviga«. Delo smo predstavili z avtorjevimi besedami saj smo v vsakem trenutku le vse to kar smo bili in kar še bomo – vse kar bi avtor še napisal v dobršni meri sledi iz že napisanega in v tem je utemeljitev spremne besede.

Delo je mogoče nastajalo že prej (tako meni v oceni dela, datirani z 22. XI. 1946, dr. Aleš Ušeničnik, takrat še član Slovenske akademije znanosti in umetnosti), toda neizbežen pečat so delu dala doživljanja let groze in zato to delo lahko označimo kot nadaljevanje po prvi svetovni vojni objavljene Ozvaldove knjige »Smernice novega življenja«, poslanica »*Vam, ki ste seme izkrvavelega naroda*« (dr. Karel Ozvald: Smernice novega življenja; Matica slovenska, Ljubljana 1918). V tem delu najdemo že zasnovo za obe Ozvaldovi, do danes še neobjavljeni deli, ki sta nastali v času, ko so se leta groze ponovila (druga svetovna vojna). To sta rokopisa »*Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi*« in »*Na pot, življenju naprot*«, ki je (kakor avtor sam pravi) Ozvaldova pedagoška oporoka.

Ob koncu prve svetovne vojne je Ozvald zapisal sporočilo:

»Vse naše dejstvanje, kar mu je cilj obvladanje mrtve snovi, se vrši v prostoru. V prostoru raztegnjena materija – to je edino primerni predmet in delokrog našemu »dimenzijalnemu« razumu. Tukaj razlikuje in

primerja posameznosti ter išče odnošaje, ki spadajo v celoto kar je na materiji posameznih pojavov. Kakor hitro pa razum stopi s tegale torišča, ki je zanj ustvarjen, ter se loti recimo stvari, ki jim je bistveno neposredna celota, n. pr.: živi tok dogajanja v zgodovini ali različni pojavi gibanja, ustvarjanja, nastajanja ... ali pa jedro posamezne osebnosti, tedaj dela predmetom silo ter s svojim razglabljanjem izpremeni, pokveči ali pa celo uniči njih prvotni samosvoj in samoodločevalni bitek. ...

Ta nedostatek razuma stopa v posebno žarki luči na dan ob intelektualistnem pojmovanju duševnosti, ko razum skuša – po prirodoslovnih načelih – dobiti tak pojem o duši, da bi se dala obvladati: s pomočjo vzgoje, državnih ukrepov, politike. In uspeh »asocijacijske psihologije« npr., ki trdi, da je duša le kompleks ali »sveženja občutkov, predstav, zaznav ... je – patvorba duše, ki se ne da atomizirati.

Bistvo duševnosti se ti kakor riba izmuzne, ako bi jo hotel zasačiti v mrežo pojmovnega razglabljanja. Bergson prepričevalno uči, da je naš duh po svojem bistvu – stvarjanje novega in rast, ki ji le na ta način pronikneš do jedra, da neposredno doživljaš utripe svoje ali pa tuje duševnosti. Taka celota se da le ob doživljanju uzreti, ne pa s pomočjo razumove analize iz posameznih drobcev rekonstruirati. ...

Doživljanje življenja je posebna oblika doznavanja in spoznavanja, prav tako avtonomna in bogata – in tudi avtohtonska – kot pojmovno mišljenje. Kajpada je spoznavna moč doživljanja prirojena le določeni vrsti predmetov – vsemu živemu in pa takim stvarjem, ki so te ali one vrste kontinuum: gibanje, trajanje, nastajanje, stvarjanje, aktivnost. In geslo ji ni – prévoir, proračuniti, kakor razumu pa na njem slonečemu znanstvu.

Šele doživljanje vodi k umevanju tujih ljudi in – samega sebe. Kdor priznava le razumove spoznatke, nanj je naslovljena apostrofa:

*Pa ti tam, doktrinar votlook!
Res misliš, da sveta uganko
kot zajca vjameš v ozko zanko?
Poglej odtod, kak je svet širok! (O. Župančič)*

Ne razum, temveč doživljanje živega je vratar, ki nam širom razmika duri v svetišče duha. ... Zato pa je doživljanju živega življenja vse tisto hlastanje po sistemih, ki ga je rodil razum, le – onemogla igra. Sleherni, ki se mu bliža »eksaktno« in računajoč, bo kmalu izvedel, da je življenje – iracionalno število.

Doživljati življenje se pravi, živeti iz dna svoje duše in ne samo na nje površini, kjer je zasidrana v mehanskem ustroju telesa. To, kar mojster psihologije Dostojevskij (v romanu Bratje Karamazovi) imenuje: dojeti ne samo z razumom, ampak – z živo dušo.

V širjih vrstah ta nauk o tehniki življenja danes še ne najde za vsprejem pripravljenih src. Duh časa, »ki je brez duše«, kakor ga lepo označuje O. Wilde, mu je preveč zajezil pot. Circenses! »Le noter!« To je danes pravo merilo »duševnega« življenja. Ne vesolja, ki bi zbralo duha in obogatilo življenje, temveč zabave, ki naj duha »raz-trese«, in omame! Ne zbrano váse ob dramih, skladbi, sliki ..., ampak na beg pred samim seboj ob hrupu lahkokrile, »amusement« nudeče »umetnosti«! ...

Vmeščanje novih bogov pomenja tukaj razlastitev dosedanjih. In oznanjevanje nauka o življenju, o večnem življenju, ni toliko zadeva intelekta, ko pa stvar - poguma. Naj torej pogumni »romar« govori o »življenju« in življenju:

»Ni ga strah, romarja, ne strah očitne izpovedi - čemu bi ga bilo strah? On vé da je ob tistem času, ko je blodil po hramih in stopnicah svojega srca, hodil ob enem s prižgano lučjo po zaklenjenih svetiščih svojega bližnjega, vsakega in vseh; kamor je stopil, mu ni bilo treba trkati, že pogledu njegovemu željnemu, vročemu so se odpirale duri nastežaj; in kamor se je ozrl, je bil doma. On vé, da so si v tistih tihih globočinah vsi ljudje bratje, kakor nikjer drugje, tudi v cerkvi ne. On vé, da bi se kakor od pepela zgrajene sesule stene med njimi, če bi se kdaj le za hip spogledali iz dna. Pred hišo je semenj; tam so barantači, mešetarji, cigani, tatovi; od vseh strani in na vse strani brzga pohlepnost, škropi zavist, pljuje sovraštvo. Kadar pa je semenj in se barantači, mešetarji, cigani in tatovi zaklenejo vsak v svojo bajto, v tisto pravo, ki je sto klaster pod semanjo zemljo, takrat - jih ni več; en sam človek je; in ta človek je visok v svojih mislih, plemenit, brez zlega in hinavščine v svojih čustvih, čist nesebičen, brezmejno vdan v svoji vesoljni, vsako božjo stvar tesno objemajoči ljubezni. Vse to vé romar, zato ga ni strah, da bi se očitno izpovedal v imenu svojem in svojega bližnjega.« (I. Cankar v uvodu Podobam iz sanj).

Nedavno tega je A. Ney napisal knjigo o pravici mrtvih (Le Droit des Morts), kjer narode opozarja na njihov dolg, vknjižen pri vseh tistih, ki so položili življenje domu na oltar - na bojišču, v bolnišnici ali v ujetništvu. Vzamite v oskrbo njihove grobove, da se ohrani čast in slava junaškega imena!

Tej od Neya toli gorko zagovarjani pravici mrtvih bi jaz hotel ob stran postaviti - pravico na pol živih! Širom sveta šumi že peto leto »pretemna, teška pesem o grobeh«... Vedno težja! Na braniku padajo tem grobovom v nenasitno zrelo telesa junakov, v zaledju pa - Evropa, zakrij si obraz - duh človeštva. Grobovi tulijo... Iz obojnih grobov pa raste dolžnost živim, zares živim, dolžnost takole formulirana z besedo: mrtvim junakom čast, a živim mrtvecem - prebujenja! Mortuos plango, vivos voco ...« (Smernice, str 80-86.)

Ozvaldovo pojmovanje šole presega golo znanstveno vedenje in postavlja os žitja in bitja rasti človeka na doživljanje. Vse umevanje stvari okoli nas je postavljeno na doživljanje sedanjega trenutka - »V vsakem posameznem trenutku življenja si to, kar boš, nič manj kot to, kar si bil.« (O. Wilde)

»Intelekt, to je pojmovno mišljenje, ni kos zgodovinskim predmetom in sicer vsled svojega bistva ne. Razumova moč je v preobčevanju, v odkrivanju skupnega, poprečnega in se v izpreminjanju ponavljajočega. Kjer se da ob enem samem, tipičnem ali vrstnem predmetu dojeti in proučevati cela skupina, »vrsta« odgovarjajočih mu eksemplarjev, tam je razum kakor riba v vodi: mehanika govori o »gibanju«, antropologija o »človeku«, matematika o »paraboli« ...Predmet zgodovini pa je vselej kaj enkratnega, celotnega v prebogatem toku zgodovinskega življenja: ta in ta samo enkratni dogodek (Hanibal gre čez Alpe), ta in ta zanimiva osebnost (Sokrat, Napoleon, Wilson ...), ta in ta pojav v življenju naroda ali države, ki pa se v tem in onem pogledu razlikuje od drugih, podobnih pojavov (francoska pa ruska revolucija). »Tukaj imamo pojem občnega, bivajočega, stalnega, enakega, trajnosti, zakona, tam pa pojem posamičnega, individualnosti, dogajanja, izpremembe, različnega, novega, celote, razvoja.« Res da tudi zgodovinar išče obče veljavnih zakonov na svojem torišču; ali uvaževati moramo, da tudi v take zakone zajeto zgodovinsko življenje stopa vsakokrat v novi, svojevrstni obliki na dan. Glavno vprašanje se tukaj glasi: kako je pravzuprav bilo?

Do takih individualnosti pa se razum ne mre dokopati. V ta namen je treba neprimerno gibkejšega in bolj diferenciranega organa, nego je okorni in shematsko poslušni razum s svojimi formulami. In tak organ je doživljanje, »dovolj fino in nežno, da se dotakne individualnega odtenka v življenjskem pojavu, vsadi vanj in ga sprejme váse - neposredni stik s predmetom, pravi »mariage spirituel.«

Neposredni vzrok dogodkom, ki so zapisani v zgodovini, so ta in ta dejanja posameznih oseb, ki jih zgodovinar - in za njim učitelj zgodovine pa njegov učenec skušaj »razumeti«. To je odločilni imperativ. »Zgodovinar se mora živeti v dušo hotečega in dejstvujočega posameznika, mora biti v stanu, da jo tolmači ter prav zapopade motive, gone in povode, iz katerih se rodijo zgodovinske akcije in reakcije.« (Eisler)

Utegnil pa bi kdo vprašati, s kakšno pravico se to, kar ti je ob takem doživljanju danega, smatra za spoznanje, češ, kje so »kriteriji« ali presojava, da ti tak doživljaj daje pravi odgovor na vprašanje: kako je prav za prav bilo? Ali, tudi tisti, ki vselej in povsod zahteva »znamenja in čudeže« kriterijev, kadar gre za spoznavanje, dejstvovanje in umetniško stvarjanje,

lahko zagreši farizejstvo. Kakor bi resnica ne bila to, kar je Spinoza globokoumno rekel o njej: beleg samega sebe in pa neresničnega! Kaj bi rekli o človeku, ki bi šele rojstnemu listu verjel, da je ta in ta res rojen? In tako tudi kriterij ni pogoj temu ali onemu bivanju, temveč nekaj, kar sledi še iz tega, »kar je bilo samo po sebi tistim dano, ki so te reči doživljajoč dojeli.« (Scheler) So torišča duha, kjer je »učena« štula le ovira spoznanju. »Če recenzentje knjige ne razumejo, pošlji jim otroka, da jih pouči! Natanko razumem zgodbo o mladem Kristu, ki je v tempeljnu starim farizejem sveto pismo razlagal.« (I. Cankar: Bela krizantema)

Doživljanje je temeljna prvina duha in zato preizkušeno sredstvo za umevanje zgodovinskega sveta. »Božanski dar« razumevanja nam ta svet od znotraj v pravi luči osvetljuje, to je ne da bi ga izpreminjal ali pretvarjal. Le v tem jeziku govori k nam iz davnine in pravadnine duh, »ki se je objektiviral in meso postal v uredbah narodov in držav.« Le tako se tudi zopet razveže jezik našim velikim mrtvecem, ki so pred nami korakali zato, da jim – sledimo.

P. S. zgodovinarju in učitelju! *Historia est magistra vitae*. Da, zgodovina je naša učiteljica. Toda ne v tem smislu, da bi nam imela dajati koristnih navodil za življenje in njegove potrebe. To bi bilo preborno, beraško pojmovanje zgodovine in njenega veličastva. Kdor povsod išče samo koristi, uči Emerson, ta je berač. Zgodovina je marveč učiteljica – o življenju in tako ogelni kamen – državljanski vzgoji. In koliko bogatije ima beseda življenje shranjenega pod streho zgodovine! Le čujmo! »Vsak narod ima v hiši svojega življenja posebno kamrico, v katero je skrbljivo spravil vse, kar je bil kdaj najgloblje doživel, z vsem svojim ubogim telesom, z vso svojo čisto dušo, spravil vse, kar je kdaj trepetaje v predsmrtni bridkosti čutil in mislil. V to kamrico stopi ob usodni uri, stopi vanjo, da se povrne očiščen in utrjen, poln vere vase in v dobroto svojega bližnjega, poln zaupanja v dan in večnost, poln moči, brez strahu, pripravljen na svatovanje in pripravljen na svojo lastno sedmino...« (I. Cankar: Zaklenjena kamrica)

Neizpremenjena in nepotvorjena celota življenja kakor se je odigrala – to je idejni votek zgodovine. »Ne občnih zakonov duševnega življenja, temveč individualno dejanje in nehanje, značaje, osebnosti, načine razvoja hoče zgodovinar doumeti. Vedeti hoče, kako se je ta in ta nadarjenost morala sestati s takim in takim poslovanjem duha, pojmovanjem življenja, temperamentom, da je mogla nastati prav taka umetniška individualnost; zgodovinar raziskuje, kako so se strnile notranje dispozicije in pa razne okoliščine, da je stopil na plan ta politični in oni verski heroj.« (W. Stern) zato pa zgodovinarjev opravek ni v tem, da iz danih virov sestavi mozaik, ki mu manjka iluzije življenja: luči in sence in perspektive. Samo tedaj bo zgodovina – *magistra vitae*, če je zgodovinar, ki tke veliko platno »iz

neuspehov in slave«, – mojster-umetnik, vedec in videc, ki so mu ti in ti dokumenti le povod, da iz njih ustvari nekaj novega, organsko celotnega. »Še le tedaj, ako se postavi v tok časa, ki ga hoče pojasniti, ter ta čas, dejal bi, še enkrat doživi, nam ustvari to, kar lahko da vrednost njegovemu delu.«

Nov cilj pa zahteva nove poti. Biografiji, ki ji je pred vsem pri srcu enotnost osebe, bo se morala pridružiti – psihografija, to je, »prikazovanje posameznika od njegove duševne strani«, ki izhaja ravno od nasprotnega načela: od raznovrstnih lastnosti, ki so značilne za tega in tega človeka, ter skuša dojeti »trajno notranjo konstitucijo«, ki jim je za podlago. Psihografija bo n. pr. najzanesljivejša pot do umevanja zelo važnega dejstva, da ima moč individualnosti tudi v zgodovini svoje meje. Ni treba še posebej naglašati, da se območje psihografije razteza i na »kolektivne individualnosti«, kakor so recimo: francoski narod, mongolsko pleme, srednji vek ...«

Kajpada treba obema, zgodopiscu in učitelju vedno imeti na umu, da veren izraz neposrednemu doživljanju ni in ne more biti trd neprožen jezik brezbarvnega pojma, temveč le – slikovita beseda. Bergson ne more napeti dovolj hvale njeni čudotvornosti, s teorijo in s sijajnim zgledom svojega stila. In tudi Dilthey krepko podčrtava, da imamo sicer samo fakta in letnice pred seboj, »a osebnost, ki jim daje življenja in pa način, kako jih prošinja s tem, kar vsebuje najbolj svojega. To ostane – nepoznano in nerazumljivo.« Le umetniški zaokrožena beseda, ki jo govori Klijó,

jasno hodi med narodi,
dušo k duši tajno vodi. (O. Župančič) «

(Smernice, str 112 - 117)

Ob bok vedenjem in znanosti je Ozvald postavil duha. Prav v pedagogiki gola znanstvenost ne bi preživela, če bi se ne navzela duha življenja – pa se v veliki meri da zaslutiti s pomočjo umetnosti, ki je v svojem jedru način spoznavanja. Od tod tudi množica citatov v Ozvaldovih delih in to ne samo citatov izvirnih del, ampak tudi posrednih citatov, ki kažejo pot in doživljanje »besede« skozi posamezna obdobja. V tem okviru je pogled na zgodovino s pomočjo posrednega citiranja oplemeniten z veličino in doživljanjem zgodovinskega duha danes – »plamen iz davnine šviga«. V sedanosti je zaobsežena tudi vsa preteklost in to preteklost razumemo le tako kot jo danes (lahko) doživljamo.

»Tudi tukaj stojimo pred velikim vzgojnim vprašanjem, ker je umetnost važen temelj duhovnega življenja, ker je slika, kip, skladba, pesnitev, monument ... v velepomembni zvezi »s kulturo naroda in časa«. Umetnost

namreč ni le rokavica za parado pred svetom ali pa kupljena roža v gumbnici, temveč z umetnikovega stališča – »najplemenitejši izraz narodove moči«, z ljubiteljeve strani pa – »cvet izobrazbe«. In tudi to mnenje je napak, da bi se v umetnosti razodevala samo čistiva; iz barve, mramornih in glasbenih likov pa iz vezane besede odmevajo in odsevajo v prvi vrsti »miselne zveze in cela svetovna naziranja«. Velik umetnik nam nazorno podaje kos velikega življenja. Vsaka umetnina, ki ji res gre to ime, je velika izpoved umetnikove duše, razodetje. ...

V svojem pravem jedru je umetnost – način spoznavanja, kajpada svoje vrste spoznavanja, ki ga ne more človeku dati nobena veda, spoznavanje tam, kjer »ni dano ustom, da govore, in razumu, da razpravlja«. »V besedah ali barvah, za pobarvano krinko Eshilove drame ali pa skozi preluknjane in ena k drugi pritrjene trstike sicijskega pastirja se je nekoč razodel človek in njegovo poslanstvo.« (O. Wilde) In skozi usta umetnine tudi danes govori – umetnikova duša, cela.

Ta in ta umetnina pa ni nekaj, kar je, kakor pravimo, padlo z neba in ob čemer se kar tako kot je naslanjamo, kakor to uči čisti estetizem; in tudi ne nekaj, kar da je nastalo po danih vzorih in daljšem študiranju, kakor bi hotela zgodovina umetnosti. Votek umetnosti je marveč v tem, da je ta in ta posameznik večjega ali velikega duha v danih okoliščinah to ali ono doživel (mislil, čutil, hotel, veroval, vresničil ...) ter svoj doživljaj v objektivni, to je tudi drugim ljudem dostopni obliki izrazil.

Poslanstvo prave umetnosti pa je – odkrivanje novega, pronicanje v dosedaj neznane stvari vnanjega in duševnega sveta. Samo reproduciranje danega je odveč, subjektivno izmišljanje s pomočjo fantazije pa stvar enodnevnica, brez pomena za vse, ki niso udeleženi na njej. Umetnikov genij je ob svojem doživljanju »modrosti globoke znanik«. In vsa problematika njegove misije se mi zdi prelepo zajeta v verze:

Kje mi je mejnik?

Kje so prepadi, da nisem pogreznil se vanje;
da jim izderem zadnjo skrivnost?

Kje so višine, da nisem povzpел se nanje,
da jim poberem najslajšo sladkost?

V ktere pustinje še niso prodrli mi glasi?

Kje je tujina tak daljna, da nisem ji gost? (O. Župančič)«

(Smernice, str. 118–120)

In če življenje res doživljamo, moramo preiti od besed k vrednotam.

»A vrednote so – gibalno volje in s tem življenje oblikujoča sila. Tako doživljanje je na najvišji stopnji neke vrste duhovna poroka, »mariage spirituel«, ki doživljajočega združi z nečim razumu nepojmljivim in duhu

neodoljivim, božjim. »Takrat se je v grozi in bolesti razklalo moje srce, da je dalo, kar je še imelo: Bog!« (I. Cankar: V Koncu Podobam iz sanj) Kar je globoko verni duši živa vera, to se ti razodene le tedaj, ko skušaš za njo vse tisto doživeti, kar je ta duša v svoji molitvi, zbranosti, meditaciji ... notranje doživela, s kakim srcem je stopila v svetišče, kaj je tam iskala in našla.

In nedoglednih, usode polnih posledic vsebuje tisto skoraj bi rekel blazno početje prosvetljevanja, ki namesto verstva ponuja – znanstvo. To je tako, kakor bi lačnemu, če tudi po zimi, ponujali toplo suknjo, češ, da te ne bo zeblo. Ta siromak sicer ne bi zmrznil, a prav gotovo – od lakote poginil, če ne dobi tudi kaj za želodec. Znanstvo je zahtevak in hrana razuma, a verstvo zahtevak in hrana drugih nič manj istinitih plasti človeškega duha. Naš učeni intelektualizem rad pozablja ali pa vobče ne vidi in ne ve, kar uči zgodovina in psihologija verstev: da je umska vsebina le ena stran veskega življenja, samo vrata do silnih in najsilnejših doživljajev.«

(Smernice, str 136)

V luči vrednot postane razumljivo, zakaj je Ozvald v svojo zgodovino vključil, poleg z naslovom zahtevane grške in rimske smeri pedagoške kulture, tudi »krščanski pravec vzgoje in obrazbe«, kajti ta smer je v sistemu vrednot nadgradila antiko. Kajti v Pismu je zapisano: »⁸Ne bodite nikomur dolžniki, razen če gre za medsebojno ljubezen; kdor namreč ljubi drugega, je izpolnil postavo. ⁹Kajti zapovedi: Ne prešuštvi! Ne ubijaj! Ne kradi! Ne poželi! Pa tudi vse druge zapovedi so obsežene v besedi: Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe. ¹⁰Ljubezen bližnjemu ne prizadeva hudega; ljubezen je torej izpolnitev postave. ¹¹Poleg tega poznate čas, v katerem smo. Ura je že, da se zbudite iz spanja, zdaj je naša rešitev bližje kot takrat, ko smo vero sprejeli. ¹²Noč se je premaknila naprej in dan se je približal. Održimo torej dela teme in nadenimo si orožje luči. ¹³Živimo pošteno kakor se podnevi spodobi: ne v požrešnosti in popivanju, ne v prepirljivosti in nevoščljivosti.« (Sveto pismo, SSD 1997 Rim 13; 8-13)

In za sprejemanje vrednot vzgoje veljajo Pavlove besede: »¹Ko bi govoril človeške in angelske jezike, ljubezni pa ne bi imel, sem postal brneč bron ali zveneče cimbele. ²In ko bi imel dar preroštva in ko bi poznal vse skrivnosti in imel vse spoznanje in ko bi imel vso vero, da bi gore prestavljal, ljubezni pa bi ne imel, nisem nič. ³In ko bi razdal vse svoje imetje, da bi nahranil lačne, in ko bi izročil svoje telo, da bi zgorel, ljubezni pa bi ne imel, mi nič ne koristi.« (Sveto pismo, SSD 1997, 1 Kor 12, 31;13; 1-3)

Brez tega tretjega poglavja bi postal podnaslov *Zgodovine* nesmiseln. Podnaslov »*Ali kako je človeški duh rasel iz početka in rase – še sedaj*« dobi svoj smisel šele tedaj, ko pokažemo, kako se je do dandanes ohranil, nadgrajeval in rasel človeški duh. Brez tretjega poglavja bi bila *Zgodovina* le mrtvo poročilo o nekdanjih časih in ne beseda o razumevanju rasti človeškega duha.

Če »*Zgodovina pedagoške kulture*« ne bi bila napisana v »*letih strahote*«, bi jo lahko brez težav umestili tudi med oboje že ponatisnjenih pedagoških del dr. Karla Ozvalda. Njegov pedagoški knjižni prvenec »*Srednješolska vzgoja*«, ki je izšel že leta 1912 v Prosvetni knjižnici, (tiskal jo je A. Gabršček v svoji Goriški tiskarni v Gorici; ponatis Založništvo Jutro, Prosvetna knjižnica (3), Ljubljana 1998); druga knjiga te dvojice pa je »*Kulturna pedagogika*«, ki je izšla leta 1927 (Priročna pedagoška knjižnica Slovenske šolske matice v Ljubljani; ponatis, Jutro, Prosvetna knjižnica (10), Ljubljana 2000). Naša »*Zgodovina*« bi lepo pojasnjevala rast Ozvaldove pedagoške misli ob ustvarjanju »*kulturne pedagogike*«, kakor so poimenovali Ozvaldova pedagoška prizadevanja. »*Ozvald je pojmoval vzgojo kot kulturni proces, njen namen pa je, da objektivne kulturne vrednote čimbolj prehajajo v subjektivno kulturnost mladega človeka in ga tako razvija v osebnost. Sama pedagogika pa je Ozvaldu znanost o kultiviranju mladega človeka. Zaradi tega pa njegovo osrednje delo Kulturna pedagogika tudi nosi podnaslov Kažipot za umevanje včlovečevanja.*« (Enciklopedija Slovenije, knjiga 8, MK, Ljubljana 1994, Ozvald Karel, str. 214).

Vsako včlovečevanje pa se za vsakogar godi sedaj in v duhu časa, v katerem je bilo izvršeno, mogoče tudi zato Ozvaldova »*Zgodovina*« nosi podnaslov: »*Ali kako je človeški duh rasel in rase – še sedaj*«. S tem ni rečeno, da moramo pisati o tem, kako duh danes raste, ampak kako da danes še lahko sveti »*plamen, ki iz davnine šviga*«. V tej svetlobi pa je »*ob zaključku let groze*« Ozvaldovo oko oprto na preteklost uzrlo nevarnost, na katero je moral opozoriti rojake. »*A patrijotov nos je zavohal »veleizdajo in – budnica je postala »labudnica« v piščevem življenju se je zaredila kal smrti.*« (Smernice, str. 178), Čeprav je vedel, da tudi za Slovence – mogoče še bolj, ko za vse, kar je ljudskega, velja, da je demokracija le pojav, ki ima svoje korenine v medsebojni zavisti in navkljub nedorečenemu času (1945), je zmožel v svoji *Zgodovini* Slovincem, na

podlagi razlik med Šparto in Atenami, ponuditi izbiro med potjo, ki vodi k vsemogočni državi ali pa k občestvu svobodnih – zase in za skupnost odgovornih ljudi. Prav zaradi poudarjanja osebne odgovornosti slehernega državljana za svoj in državni procvit je knjiga vredna vsega občudovanja in je aktualna tudi danes.

Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi vsebuje še svoje zgodovinsko berilo, kjer so zbrani sestavki iz raznih del antične dobe. Verjetno si Ozvald ni zamislil *Dodatka* kot obveznega čtiva ob branju njegove *Zgodovine*, ampak kot pedagoško berilo, ki ga lahko tudi poljubno odpreš in bereš, ter se poskušaš za hipec zamisliti v duha berila, ki si si ga prebral. V tem je ta dodatek soroden zbirki beril »*Za vsak dan*«, ki jo je avtor izbral za Družbo svetega Mohorja na Prevaljah (Prevalje 1923). Ozvaldovo berilo *Za vsak dan* »želi« nevsiljivo oznanjati modrost sožitja z drugimi ljudmi. »*Je v njej nabrano cvetje, ki so ga natrgali veliki in največji sinovi, pa dobrotniki človeštva po gredicah svojih globokih duš ...odpiraj knjigo vsekakor z zavestjo lastne moči, po besedah:*

*O, jaz sem bogat
pomagaj, pomagaj mi dvigniti
moje duše zaklad!*

*(O. Župančič) «
(Za vsak dan, str. 4)*

S temi stihmi pa bi se lahko poslovlili tudi od *Zgodovine pedagoške kulture v antični dobi*.

Dr. Zvonko Perat

DR. KAREL OZVALD

Dodajmo še nekaj skopih biografskih podatkov o prof. dr. Karlu Ozvaldu¹, ki je leta 1920 prvi zasedel stolico pedagogike na novi slovenski Univerzi v Ljubljani (glej Nastopno predavanje na univerzi, 15. IV. 1920 - Visokošolski mladini - samostojna izdaja, ponatisnjeno tudi v Kulturni pedagogiki, Založništvo Jutro, Ljubljana 2000).

Dr. Karel Ozvald se je rodil 20. I. 1873 v Središču ob Dravi. Maturiral je 1894 na klasični gimnaziji v Mariboru in nato študiral slovansko in klasično filologijo ter filozofijo na univerzi v Gradcu, kjer je bil leta 1899 promoviran za doktorja filozofije.

Večino let pred prvo svetovno vojno je služboval kot profesor na nemški gimnaziji v Gorici (uradno do 31. I. 1920). Že pred prvo svetovno vojno je postal privatni docent pedagogike na Zagrebški univerzi.

Po prvi svetovni vojni je postal izredni profesor in leta 1922 redni profesor pedagogike na Ljubljanski univerzi, kjer je bil predstojnik pedagoškega seminarja do upokojitve leta 1945.

Umrli je 30. XI. 1946 v Ljubljani.

Morda bo natis tega dela prispeval k temu, da bo K. Ozvald zasedel v slovenski zgodovini mesto, ki mu pripada. Obsodba na pozabo, ki so mu jo izrekli »zmagovalci revolucije« v letu 1945, mu je hotela to mesto za zmeraj odvzeti. Vendar tudi v tem primeru bo čas končni razsodnik. In K. Ozvald odhaja na mesto, ki mu pripada v slovenskem prostoru.

¹ (Vira: dr. Vinko Brumen, Psihologija in pedagoške vede za učiteljsiše. Zavezniška vojaška uprava Britansko-Ameriški pas Svobodnega tržaškega ozemlja, Trst 1949 in Primorski slovenski biografski leksikon, 11. snopič, str. 538, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1985.)

Ozvald ni bil le teoretik, saj je skoraj dve desetletji poučeval kot gimnazijski profesor. Kakšen profesor je bil? O tem nam da slutiti drobec, ki ga je Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj, zapisal v svojem dnevniku* dne 20. 11. 1919:

Moje finančne razmere v goriških srednjih šolah so bile kos moje nesreče in kos moje sreče: v pomanjkanju in stradanju sem moral žrtvovati najlepša razpoloženja in najlepše ure dneva lenuhom in idiotom bogate gospode z instrukcijami, da sem si mogel plačati udobno in gorko sobo ter si mogel tuintam kupiti zaželjeno leposlovno ali znanstveno knjigo. Poleg tega je bila šola, kjer sem zapravil pri ničvrednih profesorjih (razen dr. K. Ozvalda in dr. Lov. Tretterja) pol mladostnega časa. ...

* »Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj iz Kreda (1893-1923)«, Goriška Mohorjeva družba, 1999. Str. 172.

PROSVETNA KNJIŽNICA ZALOŽNIŠTVA JUTRO

- Franc Močnik:
METODIKA MATEMATIKE ZA SLOVENSKE LJUDSKE ŠOLE
- Franc Pediček:
OB PRENOVI ŠOLE – KRITIČNI PEDAGOŠKI POGLEDI
- Karel Ozvald:
SREDNJEŠOLSKA VZGOJA (ponatis iz leta 1912)
- Dušan Rutar
SREDNJEŠOLSKA VZGOJA
- Davorin (Martin) Žunkovič, Leopold Verbovšek:
V SENCI ZGODOVINE
- Anton Mahnič:
DVANAJST VEČEROV, POGOVORI DR. JUNIJA Z MLADIM PRIJATELJEM
(ponatis iz leta 1887)
- Silvo Fatur:
ZAPISI O MATERINŠČINI IN NJENIH MOJSTRIH
- Benjamin Jurman:
KAKO NAREDIRI DOBER UČBENIK NA PODLAGI ANTROPOLOŠKE VZGOJE
- Anton Mahnič:
VEČ LUČI (ponatis iz leta 1912)
- Karel Ozvald:
KULTURNA PEDAGOGIKA, KAŽIPOT ZA UMEVANJE VČLOVEČENJA
(ponatis iz leta 1927)
- D. Žagar, P. Brajša, B. Žemva, A. Kunstelj, J. Grgurevič, E. Guzelj:
RAZREDNIK — VLOGA, DELO IN ODGOVORNOST
- Karel Ozvald:
ZGODOVINA PEDAGOŠKE KULTURE V ANTIČNI DOBI

Naročila:

Jutro d.o.o., Črnuška c. 3, p.p. 4986, 1001 Ljubljana
Tel. (01) 561-72-30, 041 698-788 • faks (01) 561-72-35
E-pošta: JUTRO@SIOL.NET • WWW.JUTRO.SI